Mesopusni običaji Novog Vinodolskog

Pažanin, Melanie

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:294258

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository

zir.nsk.hr

DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Melanie Pažanin

Mesopusni običaji Novog Vinodolskog

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Mesopusni običaji Novog Vinodolskog

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Folklorna glazba

Mentor: Darko Đekić, prof. viši predavač

Student: Melanie Pažanin

Matični broj: 0299011561

U Rijeci,

lipanj 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Sažetak

Novi Vinodolski primorski je gradić bogate kulturne povijesti. To pokazuje i činjenica da iz Novog Vinodolskog potječe Vinodolski zakonik te jedna od najpoznatijih hrvatskih obitelji, obitelj Mažuranić. No, grad je ipak najpoznatiji po svojim mesopusnim običajima i građanima koji ne dopuštaju da se vrijedni običaji zaborave.

Novljanski mesopust pravo je dramsko djelo koje ima svoje mjesto i vrijeme radnje te aktere. U Novom Vinodolskom običaji žive, i to ne samo kroz njihovo provođenje već i kroz razne institucije koji čuvaju najvrednije dokaze o postojanju novljanskog mesopusta i koje vrijedno rade kako bi običaji živjeli i danas.

Cilj je ovoga završnog rada prikazati narodne običaje Novog Vinodolskog i osvještavanje koliko su narodni običaji zapravo važni, budući da živimo u takvom vremenu u kojemu mladi zaboravljaju svoju tradiciju, te se iz tog razloga tradicija na koncu i gubi.

Završni je rad koncipiran u osam glavnih poglavlja u kojima će se novljanski mesopust prikazati kroz usmenu pučku dramu, kroz narodne običaje koji se događaju tijekom mesopusta, kroz žitak. Također, novljanski će se mesopust i novljanski narodni običaji prikazati i kroz novljansko kolo, novljansku narodnu nošnju te kroz institucije koje čuvaju i održavaju kulturno nasljeđe Novog Vinodolskog.

Ključne riječi: folklor, novljanski mesopust, sudionici novljanskog mesopusta, narodni običaji, očuvanje narodnih običaja

Summary

Novi Vinodolski is a coastal town with a rich, cultural history. This is also shown by the fact that the Vinodol Code and one of the most famous Croatian families, the Mažuranić family, originate from Novi Vinodolski. But, the city is also known for its carnival customs and its citizens who do not allow valuable customs to be forgotten.

Novljanski mesopust is a real play that has its place and time of action and actors. In Novi Vinodolski, customs live not only through their implementation, but also through various institutions that keep the most valuable evidence of the existence of the Novljanski mesopust and who work hard to make the customs still alive today.

The aim of this undergraduate thesis is to show the folk customs of Novi Vinodolski and raise awareness of how important folk customs really are, since we are living in a time where young people forget their tradition, and for that reason, the tradition eventually disappears.

The undergraduate thesis is conceived in eight main chapters in which the Novljanski mesopust will be presented through an oral folk drama, through folk customs that take place during the carnival, through žitak. Furthermore, the Novljanski mesopust and Novljanski folk customs will be presented through the Novljansko kolo, the Novljanski traditional costume design and through institutions that preserve and maintain the cultural heritage of Novi Vinodolski.

Keywords: folklore, Novljanski mesopust, participants of Novljanski mesopust, folk customs, preservation of folk customs

SADRŽAJ

1. UVOD....1
2. FOLKLOR....2
3. MESOPUST KAO USMENA PUČKA DRAMA....4
3.1. Vrijeme i mjesto održavanja usmene pučke drame....5
3.2. Akteri (glumci) u pučkoj drami....6
3.2.1. Mesopustari....6
4. PRIKAZ NOVLJANSKIH NARODNIH OBIČAJA KOJI SE DOGAĐAJU U VRIJEME MESOPUSTA....14
4.1. Prvo napovidanje dovcen i dovican prvi četvrtak- „Tusti“....14
4.2. Mlada mesopustova....16
4.2.1. Ženidba mlade mesopustove....16
4.3. Drugo napovidanje dovcen i dovican, drugi četvrtak – „Kusi“....19
4.4. Treće napovidanje dovcen i dovican, treći četvrtak – „Poberuhi“....20
4.5. Mesopusna subota – miješenje i krštenje mesopusta....21
4.5.1. Ime mesopustovo....23
4.6. Mesopusna nedjelja....24
4.6.1. Mesopusna nedjelja poslijepodne....26
4.7. Mesopusni ponedjeljak....27
4.8. Mesopusni utorak....28
4.9. Srijeda mesopusna „Čista srijeda“ – Pepelnica....31
4.9.1. Pogrebac....33
5. ŽITAK KAO DIO PUČKE DRAME....34
5.1. Autori žitka (Žitkopisci)....37
6. NOVLJANSKO KOLO....38
6.1. Sudionici kola....40
6.2. Pivači novljanskog kola....41

7. NOVLJANSKA NARODNA NOŠNJA 43
7.1. Ženska narodna nošnja 43
7.2. Muška narodna nošnja 48
8. ČUVANJE I ODRŽAVANJE KULTURNOG NASLJEĐA NOVOG VINODOLSKOG KROZ INSTITUCIJE GRADA 50
9. ZAKLJUČAK 52
10. LITERATURA 53

1. UVOD

Tema su ovog završnog rada Mesopusni običaji Novog Vinodolskog. Rad je napisan kako bi se pobliže pokazala tradicija duga stoljećima koja živi i dan-danas.

Novi Vinodolski grad je u Primorsko-goranskoj županiji. Sastoji se od 20 naselja, a broji 5.282 stanovnika.

O mesopustu Novog Vinodolskog postoje dokazi još iz prošlosti, i to u jednoj od zbirki popisa Novog Grada, kako se u to vrijeme Grad Novi Vinodolski zvao. Zastupljeno je vjerovanje kako je novljanski mesopust postojao još i prije slavnog Vinodolskog zakona iz 1288. godine. On je primjerak usmene narodne drame koji je sačuvan u potpunosti (Čubelić, 1970). Pravo je dramsko djelo, a sadržava i dramske elemente: vrijeme i mjesto događanja radnje, glumce, radnju, glazbu, ples i kostime (narodnu odjeću). Novljanski je mesopust narodni običaj staroga, poganskog kulta kojim se slavio dolazak proljeća i njegova pobjeda nad zimom.

Cilj ovoga završnog rada prikazivanje je narodnih običaja Novog Vinodolskog i osvještavanje koliko su narodni običaji zapravo važni, budući da živimo u takvom vremenu u kojemu mladi zaboravljaju svoju tradiciju, te se iz tog razloga tradicija na koncu i gubi.

Kako bi se što detaljnije prikazala tema, završni rad podijeljen je u sedam poglavlja. U prvom poglavlju govorit će se o folkloru, odnosno definirat će se sam pojam folklora. Drugo je poglavlje usmjereno na Mesopust kao usmenu pučku dramu gdje će se opisati mjesto i vrijeme održavanja usmene pučke drame te akteri koji ju sačinjavaju. Mesopusni običaji koji se odvijaju u vrijeme mesopusta treće je poglavlje. U trećem će se poglavlju također govoriti i o događajima na kojima se temelji novljanski mesopust. Četvrto je poglavlje posvećeno žitku i autorima žitka. Novljansko kolo te njegovi sudionici bit će prikazani u petom poglavlju. U šestom će se poglavlju prikazati novljanska narodna nošnja. U sedmom, ujedno i posljednjem poglavlju, govorit će se o čuvanju i održavanju kulturnog naslijeđa Novog Vinodolskog kroz gradske institucije.

2. FOLKLOR

Riječ folklor dolazi od engleske riječi folklore (folk – narod, puk i lore – nauk, znanje). Definira se kao stvaralaštvo koje se temelji na tradiciji kulture zajednice (Hrvatska enciklopedija, 2001). Stvaralaštvo pojedinci ili skupine uče te ga, u većini slučajeva, obnavljaju usmeno ili oponašanjem (Hrvatska enciklopedija, 2001). Njime se izražava kulturni i socijalni identitet neke zajednice. Kada bismo sagledavali riječ folklor u širem smislu, ona označava narodnu, odnosno pučku kulturu (Hrvatska enciklopedija, 2001). Folklor je u Hrvatskoj izraz koji se upotrebljava za tradicijsku umjetnost koja se sastoji od oblika književnosti koja može biti usmena ili pučka, folklorne ili narodne glazbe, folklornog ili narodnog plesa, dramskog izraza (folklornog kazališta) te likovnog stvaralaštva (folklorni likovni izraz) (Hrvatska enciklopedija, 2001). Pojam folklor prvi je put upotrijebljen 1846. godine, a upotrijebio ga je William Thomas koji je njime označio stvaralaštvo i tradiciju priprostih, neškolovanih ljudi (Hrvatska enciklopedija, 2001). Folklor, ponekad, podrazumijeva samo tzv. duhovnu kulturu ili, kada bi se to suzilo, tradicijsku umjetnost, osobito usmenu književnost (Hrvatska enciklopedija, 2001). Pojam folklor se u drugim dijelovima svijeta odnosi na sveukupnu kulturu, odnosno materijalnu i duhovnu kulturu neškolovanih gradskih i osobito seljačkih društvenih slojeva (Hrvatska enciklopedija, 2001). Nadalje, 1950. godine u svijetu je postojalo oko dvadesetak različitih shvaćanja folklora. No, svima je bila zajednička spoznaja kako se prema funkciji, načinu nastanka, prenošenju, očuvanju i specifičnom umjetničkom izražavanju, folklor razlikuje od školovane, visoke, elitne umjetnosti (Hrvatska enciklopedija, 2001). Pojam folklor ponekad se zna upotrebljavati i u pogrdnom smislu. U pogrdnom smislu folklor označava ponašanje koje je neprimjereno civiliziranim pravilima (Hrvatska enciklopedija, 2001). Prema suvremenim pristupima, folklor se ne označuje samo kao baština koja je preuzeta tradicijom iz davnina već se shvaća kao način neposrednog umjetničkog komuniciranja među ljudima, prije sve u malim skupinama te kao proces stvaranja u spontanom, izravnom dodiru izvođača i publike (Hrvatska enciklopedija, 2001). U modernom se društvu pojavljuje tzv. egzistencija folklora, folklorizam (Hrvatska enciklopedija, 2001). Posebnom kulturno-društvenom djelatnošću se pojedini folklorni oblici, koji su otrgnuti iz prvotne sredine, predstavljaju kao posebnost, rekonstrukcija prošlosti ili turistička ponuda i zabava (Hrvatska enciklopedija, 2001). Folklorizam je dio pučke kulture koji je, s jedne strane, motiviran željom za očuvanjem tradicijskih vrijednosti, a s druge strane njihovim komercijalizmom (Hrvatska enciklopedija, 2001). Iz tog razloga dolazi do isprepletanja autentičnosti s patvorenošću, stručne

rekonstrukcije s pučkim ukusom, umjetničkog s banalnim, primjerice vjenčanja na folklorni način.

Folklor se u Hrvatskoj znanstveno proučava u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu koji je utemeljen 1948. godine (Hrvatska enciklopedija, 2001).

3. MESOPUST KAO USMENA PUČKA DRAMA

Pisani dokazi o novljanskom mesopustu postoje još iz daleke prošlosti (Blažević, 2012). Iz tih dokaza može se zaključiti kako su novljanski običaji postojali i prije Vinodolskog zakonika iz 1288. godine. Novljanski je mesopust primjer usmene narodne drame koji je sačuvan u potpunosti (Čubelić, 1970). To je drama koja sadržava sve elemente prave drame. Stol nasred Place predstavlja pozornicu, a sav prostor oko njega je gledalište. Prije izvedbe donose se stolice, klupe, škrinje, koje se postavljaju naokolo uz kuće te se tako dobiva pravi dojam pozornice. Takvu pozornicu karakteriziraju i scenski rekviziti, a to su, u novljanskom mesopustu, stolica na kojoj sjedi mesopust, mesopust, sablja kojom sudac mesopustu odrubi glavu te kočija (Blažević, 2012). Tu veliku ulogu imaju i maskirani glumci, odnosno auditor i advokat čiji su tekstovi unaprijed sastavljeni. Ulogu režisera ima narod koji promatra radnju novljanskog mesopusta (Blažević, 2012).

Novljanski je mesopust pravo dramsko djelo i tome svjedoče dramski elementi koji ga sačinjavaju: vrijeme i mjesto događanja radnje, glumci u pučkoj drami, radnja, glazba, ples i kostimi (Blažević, 2012).

Vrijeme radnje: započinje prije Pepelnice, točnije tri četvrtka prije, a s Pepelnicom završava.

Mjesto radnje: raskrižja i ulice starog dijela grada, Placa, studenac na Melu, Ričina.

Radnja: napovidanje dovcih i dovican tijekom triju četvrtaka za redom, mlada mesopustova, mišenje i kršćenje mesopusta, mesopusna nedilja (kolo na Placi, pozdravljanje kuća), mesopusni pondiljak (skupljanje sira, putra, masla, jaja, kolo na Placi), mesopusni utorak (pozdravljanja po kućama, igranje kola, čitanje žitka, pjevanje u kolu), mesopusna sreda (srijeda) (mesopustov sprovod).

Akteri (glumci): mesopustari, igrači kola, kolovođa i natezač kola, pivači (pjevači) u kolu, sudac, odvjetnik, mater i otac mesopusta, sastavljač žitka, sastavljač i čitač nadgrobnog slova, stari svati, sudionici mlade mesopoustove, sudionici u pogrebnoj povorci (publika).

Glazba i ples: svira se Gajeva budnica Još Hrvatska ni propala, svatovske pjesme, lirske i junačke, epske pjesme te pjesme u duetu.

Narodna nošnja (kostimi): novljanske ženske i muške narodne nošnje, mesopustarska odjeća, svatovski i pogrebni kostimi.

Ti su narodni običaji poganskog kulta kojim se slavio dolazak proljeća te njegova pobjeda nad zimom. Upravo iz prethodno navedenog razloga, ti su običaji prošireni po Europi (Blažević, 2012). Novljanskom mesopustu, glavnu čar pridaje sačuvana narodna drama i narodno kolo u kojem se pjeva. Upravo mu ovi elementi pružaju originalnost (Blažević, 2012).

3.1. Vrijeme i mjesto održavanja usmene pučke drame

U narodnoj drami, pozornica nije bitna. Pozornica je svako mjesto u kojem glumci imaju mogućnost kretanja. Novljanska se narodna drama odvija po cijelom gradu (Blažević, 2012). U Novom Vinodolskom se mesopusni običaji odvijaju u strogo ustaljenom-tradicionalnom obliku, u rasponu od tri tjedna, u dvadeset i jednom danu: od Prvog četvrtka do Čiste srede – Pepelnice, odnosno u devet dana događanja u tom periodu (Blažević, 2012).

Prvi četvrtak „tusti"- mesopustari u 22 sata, na raskrižju u centru grada izvode Prvo napovidanje dovcen i dovican. To je ironično nagoviještanje udaje udovica i udovaca koje su mesopustari spojili (Blažević, 2012).

Druga nedjelja- Mlada mesopustova, odnosno šaljiva maškarana ženidba koju uprizoruju mesopustari odjeveni u žensku starinsku odjeću: sarze, kotige i kasi, pokriveni rupcem ili mahramicom, i mušku odjeću: suknene hlače, kožuni, pokriveni šubarama. Ujutro mladu najavljuju stari svati koji od jutra idu gradom i pozivaju građane da dođu svjedočiti ženidbi. Sopile, harmonika i svatovske pjesme okupiti će svaću koja odlazi po mladu, a mladi se tada po zakonu žene u gostionici u gradu. Poslije se na Placi igra kolo (Blažević, 2012).

Drugi četvrtak „kusi"- odvija se Drugo napovidanje dovcen i dovican koje započinje oko 23 sata (Blažević, 2012).

Treći četvrtak „poberuhi"- poslijepodne se odigrava „Zeča". Tijekom „Zeče" maškare pozivaju udovice i udovce na bračno putovanje na Zeču (otok u Velebitskom kanalu). Navečer se zbiva Treto napovidanje u kojemu mesopustari idu u obilazak grada u 20 sati, a napovidaju oko ponoći (Blažević, 2012).

Mesopusna subota - u večernjim se satima održava miješenje i krštenje mesopusta – od slame se izradi lutka u ljudskoj veličini, koja u ponoć, tijekom krštenja dobiva ironično ime koje je trenutno aktualno. Mesopustari ga prenose „oko Grada" tri puta te ga potom vješaju na Travicu (Blažević, 2012).

Mesopusna nedjelja- oko 10,30 mesopustari, u svečanim odorama dolaze na Placu, te glazbom pozdravljaju gradsku upravu i ustanove, a potom kreće pozdravljanje svih građana. U popodnevnim satima igra kolo na Placi, a u večernjim satima se mesopusta skida sa Travice, nosi se tri puta oko grada te ga odnose u zatvor (mesopustariju) (Blažević, 2012).

Mesopusni ponedjeljak- mesopustari u jutarnjim satima obilaze grad podijeljeni u grupe te skupljaju sira, putra, masla, jaja… Oko 16 sati se igra kolo na Placi. Mesopust čeka sutrašnje suđenje (Blažević, 2012).

Mesopusni utorak- tijekom jutra mesopustari pozdravljaju kuće, a poslijepodne je igranje kola i čitanje žitka (Babić i sur., 2012).

Mesopusna srijeda- Na „Čistu srijedu“, Pepelnicu se odvija mesopustov sprovod. Mesopustari i maškare, mesopusta nose na drvenim ljestvama koje su ukrašene bršljanom te rade tri kruga oko grada. Potom ga spale na Artu, vičući: „Bil je, ni ga-opet će prit; Zel ga j vrag na celo leto dan!“ (Blažević, 2012).

3.2. Akteri (glumci) u pučkoj drami

Kao i svaka drama, i novljanska pučka drama ima svoje glumce, tj. novljanski puk koji se samoorganizira i aktivno sudjeluje prema prethodno osmišljenom scenariju. Akteri novljanskog mesopusta su novljanski mesopustari, igrači kola, pjevači kola, kolovođa, natezač kola, čitač žitka, sudionici mlade mesopustove, stari svati, sudionici sprovoda mesopusta te brojni drugi sudionici koji na ovaj ili onaj način sudjeluju u pučkoj drami (Blažević, 2012). Puk Novog Vinodolskog je uključen i aktivan. I ova drama, kao i svaka druga, ima i publiku koju čine ostali stanovnici Novog Vinodolskog koji ne sudjeluju direktno (Blažević, 2012).

3.2.1. Mesopustari

Mesopustare predstavljaju dečki koji imaju šesnaest godina ili više (Blažević, 2012). Od predaka koji su usmeno prenosili običaje, s koljena na koljeno, su mesopustari naslijedili ljubav prema mesopustu. Najčešće su to dva, tri društva dečki koji su išli s djevojkama na ples i koji na sastancima međusobno raspodijele zadaće tijekom trajanja mesopusta (Blažević, 2012). Advitor je dečko koji je visinom najviši. Za kapetana se bira isto po visini, samo se radi parade pazi da budu približne visine (Blažević, 2012).

Advitor je vođa mesopustara, utjelovljuje snagu, volju i moć naroda Novog Vinodolskog. *Batica* pokazuje moć advitora. On nosi na glavi nosi crnu kapu. Ukrašena je trakama zlatne

boje, zlatnom lirom te perjanicom od pijetlova repa. Advitorova se uniforma sastoji od bijele košulje, crne jakne i hlača bež boje. Ima svezanu mašna od hrvatske trobojnice, i preko lijevog ramena veo za svečane prilike. Na nogama mu se nalaze crne cipele (Blažević, 2012).

Prvi kapetan vođa je desne mesopustarske kolone. Nosi na glavi bijelu kapu s crnim štrimom ukrašenu s tri zlatne trake i lirom. Nosi odijelo tamnoplave boje, a s vanjske strane traku s hrvatskom trobojnicom. Ispod jakne nosi bijelu košulju, a oko vrata crnu leptir mašnu. Nosi svečane naramenice, *epolete* na ramenima, koje su u boji trobojnice, a napravljene su od vune. Na lijevom ramenu nosi bijeli veo koji je ukrašen s tri bijele zlatne trake. Nosi bijele rukavice, crne cipele, a na lijevom mu je boku ovješena sablja u koricama (Blažević, 2012).

Drugi kapitan predvodnik je lijeve mesopustarske kolone. Odjeća mu je jednaka odjeći prvog kapitana, a jedina je razlika što je njegov bijeli veo ukrašen s dvije zlatne trake, kao i kapa (Blažević, 2012).

Mesopustari su odjeveni u identične uniforme. Njihova se uniforma sastoji od bijelih hlača, crnih cipela te tamnoplave jakne. Ispod jakne nose bijelu košulju dok im je oko vrata svezana mašna hrvatske trobojnice. U desnom džepu jakne nose naboranu trobojnicu s grančicom. Nose rapčinac na glavi (kapa crvene boje okrugloga oblika, koja po vanjskoj strani ima ukrase koji su izvezeni svilenim crnim koncem ukrug). S boka, vise kiste od crnog svilenog konca i to preko desnoga uha, a na gornjem se dijelu može, ali i ne mora nalaziti izvezeni hrvatski grb (Blažević, 2012).

Slika 1. - Mesopustari[1]

Auditor (sudac) nosi hlače crne boje te frak u istoj boji, bijelu košulju koja ima ovratnik te oko vrata crnu leptir mašnu. Ispod fraka, odnosno preko košulje nosi svileni prsluk (lajbek). Na ramenima fraka nalaze se zlatne epolete, a preko lijevog ramena mu se nalazi bijeli veo za svečane prilike (Blažević, 2012). U džepu od fraka nosi šipenicu (ružu) bijele boje ili list broskve. Nosi bijele rukavice na rukama, a s lijeve strane, za pojasom nosi sudačku sablju koja se naziva demeškinja. Nosi sudačku kapu koju s lijeve strane krasi zlatni nakit (Blažević, 2012).

Odvjetnik nosi svoju tradicionalnu odjeću, monduru. Odjeven je u crni frak, crne hlače te crni lajbek. Na glavi nosi crni cilindar, a crna leptir mašna mu je oko ovratnika bijele košulje. U džepu, kao i auditor, ima bijelu šipenicu. Ima bijele rukavice, a jednako tako je odjeven i pisac žitka (Blažević, 2012).

[1] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Slika 2. – Auditor i odvjetnik[2]

Picimorti imaju zadaću da na drvenu stubu, okićenu bršljanom, polegnu mesopusta. Četiri picimorta nosi mesopusta na „Zatrep“. Njihova se odjeća sastoji od crnih frakova ili odijela, bijele košulje i rukavica bijele boje, crne leptir mašne i crnih cilindara. Na cilindrima s prednje strane svakome od njih se nalazi tablica bijele boje na kojoj pišu po dva slova crne boje, PI-CI-MO-RT. Oko lijeve nadlaktice nose traku od jutene vreće (juteni fijok), te tako pokazuju svoje žaljenje za mesopustom (Blažević, 2012).

Slika 3. – Picimorti[3]

[2] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)
[3] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Stare svate karakteriziraju duge, vunene brade te velike šubare na glavi, bijela, debela šotomaja na dugi rukav te dugački kožun. Nose opanke na nogama. Barilac s vinom im visi oko vrata, puše lule te im preko ramena visi ručno tkani tepih na koji legnu kada se umore. Također, imaju i drveni štap (Blažević, 2012).

Slika 4. – Stari svati[4]

Nadalje, uz mesopustare, veliku ulogu imaju i instrumenti mesopustara koje sačinjavaju udaraljke i puhački instrumenati (Blažević, 2012).

Batica je palica kojom advitor dirigira mesopustarima. Batica je drveni štap koji je visok 80 cm do jedan metar. Spiralno je omotana trobojnicom (crven, bijeli, plavi)od drške do vrha. Širina trobojnice ne prelazi 3 cm (Blažević, 2012). Na vrhu joj se nalazi staklena buća čiji je promjer 8-10 cm, a može biti crvena ili plava. Ispod buće se nalaze vunene kiste koje su

[4] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.4.2020.)

dugačke 15 cm, a koje mogu biti crvene, plave i bijele boje. Batica se nosi u desnoj ruci i dirigira gore-dolje po taktu koji advitor zadaje mesopustarima iza zapovijedi *BUBANJ I MUZIKA SLOŽNO UDARAJ!* Nakon završetka sviranja, uz uzvik *POZOR*, advitor napravi četiri vodoravna pokreta rukom. Nakon zoge je batica visoko podignuta u zrak (Blažević, 2012).

Ukoliko se tijekom sviranja mijenja brzinu *zoge*, advitor podizanjem batice u zrak odgovaralici daje zapovijed da uspori ili ubrza takt (Blažević, 2012). Dok ne dođe vrijeme *mesopusne nedjelje*, advitor dirigira s metlom (Blažević, 2012).

Kapetanske sablje ravne su časničke sablje koje se nose uz lijevi bok. Tijekom povorke koja se odvija na Placi i pozdravljanja, sablje se nose u desnoj ruci, a sječivo počiva na desnom ramenu (Blažević, 2012). Na rukohvatu sablje se nalazi nit vunene kiste u crvenoj, bijeloj i plavoj boji koja visi u dužini od 10 cm. Kista ima malu bućicu i visi na vunenoj pletenici koja je u bojama trobojnice (Blažević, 2012). Tek od mesopusne nedjelje, kapetani smiju nositi sablje, nikako prije (Blažević, 2012).

Sopile predstavljaju tradicionalni novljanski instrument koji je napravljen od tvrdog drveta, ponajviše javora, šestilca, akacije ili masline. Sviraju se u paru. Razlikujemo velike i male sopile, a obje imaju tri dijela: krilo, prebiralicu i štibricu (Blažević, 2012). U *mesopustarskoj zogi*, sopile sopu ilirsku budnicu „Još Hrvacka ni propala.“ (Blažević, 2012).

Vela trumbeta je najdublji limeni puhački instrument. U mesopustarskoj se *zogi* puše kroz veliki metalni pisk (muštikl), uvijek istim tonom (Blažević, 2012).

Sridnja trumbeta je manja od velike. U jednom tonu se puše kroz metalni pisk (Blažević, 2012).

Odgovaralica je jednostavna vojna truba na koju se *sopu* budnice, povečerja. Duga je 40 cm, bez tipki, a stiskanjem i širenjem usnica na malom metalnom pisku se postiže visina tona. Tijekom odgovaranja u *mesopustarskoj zogi*, koriste se tri tona, od nižega prema višem (Blažević, 2012).

Veli bubanj se nosi se preko lijevog ramena na remenu od kože, a drvenom, kožom palicom koja se nalazi u desnoj ruci se tuče po taktu *zoge* (Blažević, 2012).

Činele su udarački glazbeni instrument. U sredini imaju otvor kroz koji se provuče i veže kožni rukohvat. Koriste se u paru. Prilikom posljednjeg udarca, se prekine tako da se pritisne na jaknu (Blažević, 2012).

Srednji je bubanj kompatibilan velikom bubnju, a ukoliko je potrebno može svirati kao i veliki bubanj jednom palicom ili s dvije palice kao mali (Blažević, 2012).

Mali bubanj nosi se na remenu od kože preko ramena te se tuče s dvije palice. Svaki udarac *mesopustarske zoge* prate dva udarca maloga bubnja. *Mesopustarska zoga* započinje malim bubnjem ukoliko u povorci nedostaju sopile (Blažević, 2012).

Bandira i *švikavac* su zastava i fućkalica. Hrvatsku zastavu nosi bandiraš na štapu od drveta koji je trobojno obojen u crvenu, bijelu i plavu boju u obliku spirale. Na vrhu se drvenog štapa (stijega) nalazi metalni špic. Zastava se nosi preko desnog ramena i to razmotana. Bandiraš ima fućkalicu u koju puše po taktu *zoge* (Blažević, 2012).

Zvončići su zapravo drveni križ na koji je zabijena okrugla, mala daska čiji je promjer 25 cm. Daska je obojana u boje trobojnice, a može biti i presvučena hrvatskom trobojnicom koja preko ruba i visi. Četiri manja zvona kojima se zvoni su uhvaćena za križ (Blažević, 2012).

Avan (mužar, stupa) metalna je posuda koja ima oblik zvona koji je okrenut naglavce. Za njegove je buće zavezana tkanica. Nosi se obješen oko vrata, a visi do pasa te se nosi na tkanici. U taktu se tuče po unutarnjoj strani avana (Blažević, 2012).

Trijang je instrument udaraljka. Savijen je u trokut, a kako bi proizvodile vibracije, šipke nisu spojene u kutu (Blažević, 2012). Obješen je za špagu koja se drži jednom rukom, a drugom rukom se udara po njemu čeličnom udaraljkom (Blažević, 2012).

Kosa je oruđe kojom se u prošlosti kosilo sijeno. Drugim komadom željeza se tuče o nju i tako se svira (Blažević, 2012).

Bocunić je instrument koji se ne svira, ali je prijeko potreban. Ima zapremninu od 5 litara te je ručno opleten u šibe. Njega nosi magaziner. U njemu se nosi vino ili bevanda te kada ga žedni mesopustari isprazne, magaziner trči po novo vino (Blažević, 2012).

Taške za kasirih je torbica u kojoj se za tijekom pozdravljanja sprema novac, a kada mesopustari dođu u mesopustariju nakon pozdravljanja, novac istresu na bubanj te ga prebroje (Blažević, 2012).

Mesopustarsku zogu su isprva *tukli* lupajući u bubnjeve, kose i druge instrumente. Na taj se način prizivalo proljeće (Blažević, 2012).

Slika 5. – Instrumenti novljanskih mesopustara[5]

[5] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

4. PRIKAZ NOVLJANSKIH NARODNIH OBIČAJA KOJI SE DOGAĐAJU U VRIJEME MESOPUSTA

Novljanski je mesopust bogatstvo običaja koje u razdoblju od Tri kralja do Čiste srijede „ukrade“ svu pozornost novljanskog puka. Mesopustari su korijen koji čvrsto i sebično čuva svoje običaje kako ne bi pali u zaborav. Običaji u Novom Vinodolskom odvijaju se na tri razine (Blažević, 2012):

1. Mesopustari- 18 do 20 mladića koji provode novljanske narodne običaje i ne dozvoljavaju da oni padnu u zaborav.

2. Kolo- tri je dana središnji događaj; pjevači od kola- tri ili četiri para koji pjevajući daju takt igračima kola; djevojke, žene i muškaraci obučeni u narodnu nošnju koji igraju kolo.

3. Omaškarani pojedinci – sva tri četvrtka po gradu, maškare u Zeči, maškare u sprogodu mesopusta.

Novljanski narodni običaji započinju *Prvog četrtka*, a traju do *Čiste srede*. Kronološki, običaji koji se odvijaju u tom periodu su: *Prvo napovidanje dovcen i dovican, Mlada mesopustova, Drugo napovidanje dovcen i dovican, Treto napovidanje dovcen i dovican, Kršćenje mesopusta, Nedilja mesopusna, Mesopusni pondiljak, Mesopusni utorak* te *Mesopusna sreda*. Konačno, narodni običaji završavaju s nezaobilaznim događajem, *mesopustarskom* i *pivačkom večerom* (Blažević, 2012).

Navedeni će se novljanski narodni običaji u nastavku podrobnije prikazati.

4.1. Prvo napovidanje dovcen i dovican prvi četvrtak- „Tusti“

Prvo napovidanje dovcen i dovican ili skraćeno prvi četvrtak-tusti, odvijaju se prije Čiste srijede (Pepelnice), točnije tri četvrtka prije. S ovim događajem, u Novom Vinodolskom, započinje mesopust i običaji (Blažević, 2012). Ovo je prikaz stvarnih događaj, budući da se u prošlosti, prije ženidbe, napovidalo *mladoga* (mladoženja) i *mladu* (mladenka) na dan „Svih svetih“. Nakon dolaska kući, mladi bi pitali roditelje za savjet za ženidbu, a osobito koga odabrati za kumove. Nakon što bi im roditelji dali savjet, mladoženja bi išao svojem, a mlada svojem rodu. Po dolasku u kuću, obitelj bi pozdravili s „Hvaljen Isus i Marija“ (Blažević, 2012). Potom bi ih upitali za kumstvo. Kada rođaci prihvate kumstvo, mladi i mlada se ushićeno vraćaju kući kako bi roditeljima javili dobre vijesti. Nakon toga, mladoženja odlazi po zaručnicu i na ručak kod svoje obitelji u čast prvog dana napovjedi. Iduću nedjelju,

zaručnica dolazi po dečka i vodi ga na ručak kod svojih roditelja te se to naziva drugim danom napovjedi. Treći dan napovjedi bi mladenci sami ručali (Blažević, 2012).

Prvog mesopusnog četvrtka mesopustari nisu u uniformama, već u svojoj odjeći i s instrumentima, u 22 sata, napuštaju mesopustariju. *Advitor* ima staru metlu koja zamjenjuje *baticu* pomoću koje „dirigira" mesopustarima. *Advitor* i *kapitani* nose crne kape, odnosno „ribarice" (Blažević, 2012). Mesopusna zoga svira prvi puta i muzika po prvi puta odlazi ka Placi. *Zoga* započinje pozivom *advitora*: *BUBANJ I MUZIKA SLOŽNO UDARAJ!* te sopile zasviraju budnicu, „Još Hrvacka ni propala". Tuče se brza *zoga* za normalan, „marševski" korak. Prije izlaska na Placu, *advitor* podignutom metlom daje znak *odgovaralici* da uspori muziku, kako bi se na Placu dostojanstveno (Blažević, 2012).

Slika 6. – Prvo napovidanje dovcen i dovican[6]

Kada izlaze iz ulice Krasa, *kapetani* šire paradu i idu do ulaza u ulicu Šćedine te se tada muzika opet ubrzava. Tuče se do prvog raskrižja u Šćedinama, te tada *advitor* viče *POZOR!* Mesopustari jako paze da na Placu dođu točno u 22 sata. Od Place se kreće u Šćedine, točnije do prvog raskrižja gdje započinje *Prvo napovidanje dovcen i dovican* (Blažević, 2012).

[6] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Mesopustarski kaeitani naizmjenično zazivaju i *napovidaju*: *„Ovo j' prvo napovidanje dovcen i dovican, ženi se ženi“*, svi mesopustari odgovaraju *„A ki?“, „a teta_____*“, *A za koga?“, „ a za teca _____“. „A još je jedna“, „A ka?“, „A teta _____“, „A za koga?“, „A za teca _____“.* (Blažević, 2012).

U zapovijedi se govori krsno ime udovice ili udovca, a potom nadimak ili prezime (npr., Anica Fumika ili teta Anica Mirkovica). Između svake napovjedi, instrumentima se, uz „tuš“ pozdravi par koji se napovijeda. Na svakom se križanju nastoji napovijedat udovce i udovice koji žive u tom dijelu grada, od dva do tri para (Blažević, 2012).

Prvo napovidanje dovcen i dovican završava zazivanjem kapetana: *„Ako ki ima kakovu zapreku, kumstva srodstva ili niku drugu neka se javi mesopusaron, da ne bi bilo kakovoga šušura.“* Kada napovijedaju, mesopustari moraju obratiti pozornost da se s napovjedi nekoga ne uvrijedi. Iz tog je razloga u gradu običaj da se udovca ili udovicu kojemu/ kojoj je umrla žena ili muž, a da nije prošlo godinu dana od smrti, ne napovijeda. I inače, kada prolaze kroz kuću gdje je bila nedavna smrt, *advitor* viče *Pozor!* te se prestaje svirati. Sviranje opet započinje kada se odmaknu na pristojnu udaljenost od kuće (Blažević, 2012).

Napovida se na jedanaest križanja po gradu. Prvo su križanje Šćedine, a posljednje je Placa. Nakon napovijedanja, odlazi se u mesopustariju gdje se ostavljaju instrumenti, a mesopustari idu s djevojkama na prelo. Kada prelo završi, običaj je da se djevojkama napravi kakav *dišpet*, a osobito onim kućama u kojima se nalazi djevojka čija obitelj nije željela otvoriti vrata za prelo (Blažević, 2012). *Dešpetljivci* u većini slučajeva kradu ženske gaćice i slične stvari kojima ukrašavaju Placu. Ipak, pazi se da se s dišpetom ne napravi kakva šteta (Blažević, 2012).

4.2. Mlada mesopustova

Prvu nedjelju iza Prvog četvrtka, odvija se *Mlada mesopustova*. Mesopustari predstavljaju svaću i pir te među sobom raspodijele muške i ženske uloge. Glavne uloge u mladoj mesopustovoj imaju *mlada, mladi* koji je zapravo advitor, *kumovi*, odnosno prvi i drugi kapetani te ostali mesopustari. Cilj je da se prikaže ženidba i pravi ženidbeni običaji kakvi su bili u prošlosti (Hirc, 1993).

4.2.1. Ženidba mlade mesopustove

Prvu nedjelju se odvija Mlada mesopustova. Mesopustari predstavljaju svaću i pir te među sobom raspodijele muške i ženske uloge. Glavne uloge u mladoj mesopustovoj imaju mlada,

mladi koji je zapravo advitor, kumovi, odnosno prvi i drugi kapetani te ostali mesopustari. Cilj je da se prikaže ženidba i pravi ženidbeni običaji kakvi su bili u prošlosti (Hirc, 1993). Ispred vrata mladoženju dočekuju uzvanici (svatovi) koji pjevaju i plešu. Hrvatska je zastava istaknuta na prozoru. Roditelji i obitelj mladoženje su ponosni što im je sin mladoženja i *mesopustarski advitor* pa je u kući slavlje kao da se uistinu odvija svadbeno veselje (Hirc, 1993).

Mladoženja je odjeven u crni frak, crne hlače te crne uglancane cipele, jednako kao i kumovi. Na gavi nosi crni cilindar, bijelu košulju preko koje nosi bijeli prsluk i bijelu leptir mašnu. Nosi bijele rukavice i u džepiću fraka *šipenicu* (ružu) bijele boje (Hirc, 1993). Ženski dio svatova je odjeven u *mezulanke*, bijele košulje koje se nose tijekom igranja kola, crne kasove ukrašene *kurdelama* crvene boje, bijele čarape i natikače, a na glavi nose novljanske, bijele rupce. Kao i kod *soljača*, nakit je izrađen od mrkve i broskve. Muški obučeni u ženske imaju našminkane usne i crvene obraze (Hirc, 1993). Muški je dio svaće odjeven kao i sopilaši.

Slika 7. – Svi sudionici Mlade mesopustove[7]

S prozora mladenkine kuće, vije zastava (hrvatska trobojnica), a mladoženjine svate dočekaju mladenkini te započinju pjesmu. Mladenka se u kući skriva, a ispred kuće se pije, pjeva i pleše na sopile. Debeli kum nastoji, pomoću roditelja, doći do mladenke. Kada mladenka izlazi van, cijela se svaća okreće prema njoj. Pri izlasku, svaća mladenki pjeva *„Kad se je hćerčica…“*. Mladenka je odjevena u *berhan* ili *svilenicu* poput djevojaka koje plešu kolo, a ukrašene su s

[7] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

pravim nakitom. Mladenka nosi buket bijelih šipenica ili garofula, dok joj se na glavi nalazi bisernica. Našminkana je te nosi izheklane rukavice. Mlada je uvijek dečko najljepšeg izgleda među mesopustarima pa je stoga teško i uočiti da to nije prava djevojka, već muško (Hirc, 1993).

Slika 8. – Mlada i mladoženja[8]

Bandiraši izlaze iz zamka, a sopilaši započinju svirat. Kumovi hvataju mladenku ispod ruku, a iza njih su dvije *divice* uhvatile mladoženju. Iza njih se nalaze *soljače* svaka sa svojim parom, pa svatovi po dvoje. Pirna kolona, uz svadbene pjesme, odlazi na zakon. Zakon se obavlja u jednoj gradskoj gostionici, a ne u crkvi. Danas je to u gostionici ispred Doma kulture, a u slučaju lošeg vremena, u Sali Doma kulture (Hirc, 1993).

[8] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Nakon svadbene ceremonije, kolonu predvode dva bandiraša, a za njima idu sopilaši (ili harmonikaši), mladoženja pod ruku vodi svoju mladu, svaki kum pod ruku vodi svoju *divicu*. Iza njih idu *soljače* sa svojim parom, potom svatovi u paru, muški se nalaze s desne, a „ženske" s lijeve strane. Na kraju se povorke nalaze stari svati (Hirc, 1993). Kako bi se za uspomenu fotografirali, svi sudionici ženidbe stanu na portu, a potom se upućuju do Mela. Mladoženja na Melu započinje novljansko kolo koje se igra okolo studenca na pjesme od *„ćurunbele"* (Hirc, 1993).

Nakon što im dosadi kolo, ponovno se formira pirna kolona te se pjevajući upućuju na Placu. Upravo je to je najsvečaniji dio ženidbe jer Placa obiluje narodom koji čeka da vidi svadbenu povorku. Sudionici svadbe pjevaju novljansku „odu ljubavi": „Vijala se j' vina loza vinena" dok ne dođu do *„Velih vrat"*. Vrhom *Velih vrat*, na zidu je rasla trava pa se danas to mjesto zove *„Travica"* (Hirc, 1993).

Kada svadbena povorka dođe ispod Travice, mladoženja povede novljansko kolo, a igraju ga svi svatovi. Pjeva se *ćurumbela*. Prvo se pjeva *„Kad se Pavle ženjaše"*, a potom *„Dva se draga na livadi ljube"*, *„Sijala san šenicu"*, *„Nikad nisan veselija bila"*, *„U Omera više Sarajeva"*… (Hirc, 1993). *Stari svati* se nalaze na kraju kola te su „natezači" kola. Nakon nekog vremena, im se u sredini kola pridružuju *pjevači od kola* koji stvaraju malo kolo unutar velikoga kola. Nakon pjesme *„Aj maleno po maleno"* kolu se pridružuju i gledatelji. Kolo se igra do mraka, a s time završava i svadbeno slavlje (Hirc, 1993).

4.3. Drugo napovidanje dovcen i dovican, drugi četvrtak – „Kusi"

Drugi se četvrtak odvija *Drugo napovidanje dovcen i dovican* po jednakim pravilima i redoslijedom kao Prvo napovidanje. Jedina je razlika da se na Drugo napovidanje izlazi u 23 sata. Drugo napovidanje započinje ponovnim izvikivanjem kapetana *„Ovo je Drugo napovidanje dovcen i dovican. Ženi se ženi…"*. Iza Drugog napovidanja, odnosno iza pola noći, nakon prela, opet su na redu *dišpeti* (Blažević, 2012).

Slika 9. –Drugo napovidanja dovcen i dovican[9]

4.4. Treće napovidanje dovcen i dovican, treći četvrtak – „Poberuhi“

Treće napovidanje se odvija prije mesopusne subote, odnosno zadnji četvrtak prije Pepelnice. U prošlosti se radilo na polju te bi se polje ostavilo na miru od trećeg četvrtka popodne do Čiste srijede. S motikama bi se došlo u grad pjevajući. Kasno poslijepodne, grad prožima pjesma, a mlade djevojke, ali i starije žene te posljednjih godina sve više i muškarci, pozivaju na zeču. Umaškarani su u kotige ili stare sarze, a na leđima nose *slamice* i *kušine*, a u rukama lanterne. Glava im je pokrivena crnim marama i pletenim crnim šalovima (Blažević, 2012). Potom kliču: *„Spravljajte se spravljajte, vesla su na barki. Prvi j' vozac tetac (Srećko Požup), drugi j' vozac tetac (Franko Senje), a timunjer tetac (Drago Žane). Zamite sobun slamnice, zglavnice, peliš jebalnice, pa gremo na Zeču pobirat datuleee…“* (Blažević, 2012: 51).

Treto napovidanje započinje točno u 20 sati kada mesopustari izlaze i obilaze grad tri puta. Običaj je da se u trećem četvrtku, uglavnom petkom navečer, u mandatarovoj kući, pisao žitak, o kojemu će se nešto kasnije više reći (Blažević, 2012).

[9] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Slika 10. – Treto napovidanje dovcen i dovican[10]

4.5. Mesopusna subota – miješenje i krštenje mesopusta

Na mesopusnu subotu se, u večernjim satima u Domu kulture, krsti mesopust. Običaj se odvija u civilnoj odjeći. Mesopustari tu subotu, po danu, pripremaju *mišenje* mesopusta. Imenovali su *picimorte*, četiri muškarca koji će paziti mesopusta (Blažević, 2012). Mesopusta će nositi oko grada na kantridi, objesit će ga na Travicu te će ga za kraj, stubama nositi na *Zatrep*. Slama kojom se puni mesopust mora biti suha i iz novljanskoga polja, a da to bude tako, brinu se mesopustari i picimorti. Danas se slama bere u Pavlomiru. Slama se donese u *mesopustariju*, a mesopustari odabiru čovjeka koji će mesopusta umijesit (Blažević, 2012). Osoba koja misi mesopusta, priprema odijelo u koje stavlja slamu, crne čizme, hlače bijele boje, bijelu košulju s ovratnikom, bijele rukavice, bijelu leptir, bijeli garoful, crni frak, crni cilindar te debelu cigaretu između prstiju (Blažević, 2012). Mesopustu je na glavu prišivena maska od kaširanog kartona, na licu ima crni brk te crnu kosu (Blažević, 2012). Prije se mesopust mijesio u mesopustariji. Danas se on mijesi za vrijeme plesa u Domu kulture kako bi svi prisutni mogli vidjeti kako se to radi. Nakon što je sve pripremljeno, mesopustari u 20 sati obilaze grad tri puta *mesopustarskom zogom* odašilju poruku stanovnicima da se odvija *mišenje i krštenje mesopusta* (Blažević, 2012).

[10] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Slika 11. – *Mišenje* mesopusta[11]

Mesopust se počinje mijesit iza 21 sat, a mesopustari odlaze u mesopustariju. Dok se mijesi mesopust, pjevaju se pjesme i tuče se *zoga*. Mesopusta, nakon što ga odjenu, posjednu na kantridu te ga za kraj prekriju u kanu. Desna mu je ruka savijena u laktu na način da se na prsima nalazi bijela rukavica, a velika mu se cigareta stavlja između kažiprsta i srednjeg prsta (Blažević, 2012).

Nakon što je mesopust *omišen*, mesopustarski advitor i kapetani, iza 23 sata, pod sopilama, obilaze gradske gostionice. Svi koji sjede u gostionicama, ustaju se te odlaze na krštenje mesopusta. U Dom kulture ulaze u ponoć, predvođeni sopilašima, *biskupima*, svećenicima i *ministrantima* koji sirkovim metlicama ili stručkom male, škrope publiku bevandom (Blažević, 2012). *Biškupi* su pokriveni mitrama iz papirnatih vrećica (škartoca), obješenih lica, a prati ih veselo društvo koje pjeva: *„Ja te krstin…“*, a okupljeni gledaoci ponavljaju *„Ofene raba kapucinorum…“* te tako oponašaju prave crkvene pjesme (Blažević, 2012).

[11] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Točno u ponoć, dolazi se pred pozornicu te započinje *krštenje* i imenovanje mesopusta. Predlažu se imena svega onog pogrdnog što se tijekom protekle godine dogodilo u gradu. Picimorti čuvaju mesopusta na stolu za *mišenje*. Predlažu se imena za mesopusta (Blažević, 2012). Ukoliko ne dođe do dogovora oko imena mesopusta, ime mu daju mesopustari. Cijelo to vrijeme, *tuku* se tri *zoge,* a kapetani povremeno pozdrave „bezimenog". Nakon odabira imena, prvi kapetan pozdravlja mesopusta riječima: *„Ovdje ćemo pozdraviti našega mesopusta (izabrano ime) s jednom narodnom mužikom polak običaja i navade stare."*. Pozdravljanje mesopusta označava kraj krštenja te advitor daje znak muzici „Bubanj i muzika složno udaraj!". Muzika tuče brzu *zogu,* a na *kantridu* mesopusta iznose dva picimorta i to na način da im na ramenu *prenjka* od *kantride*. Preostali picimorti budno prate da publika slučajno ne otkine ruku ili nogu mesopustu (Blažević, 2012).

S mesopustom, mesopustari idu muzikom tri puta oko grada. Kada se zadnji puta dođe uz *Štandar*, mesopustari obilaze tri puta oko *koprivića*. Nakon toga, picimorti, posjednu mesopusta na *Travicu*. Tijekom vješanja na Travicu, tuče se najbrža *zoga*. Muzika prestaje lada se mesopust objesi, te se povede kolo na pjesme od *ćurumbele*. Picimorti moraju paziti cijelu noć na mesopusta (Blažević, 2012).

4.5.1. Ime mesopustovo

Mesopustu se ime daje na mesopusnu subotu. Ime se bira demokratski, a predvodi mu uzbudljiva i bučna borba mišljenja. Razlog tomu je taj što ljudi dolaze mesopustarima te na papiru donose ime za mesopusta. Mesopustari, kao arbitri, donose konačni sud koje se ime dodjeljuje mesopustu samo ukoliko se ne može postignuti dogovor. Ako do toga dođe, mesopustari zgrabe mesopusta te mu nadjenu svoje ime te s njime napuste prostoriju te s njime odlaze tri puta obići grad (Blažević, 2012). Davanje imena mesopustu, u Novom Vinodolskom ima dublje značenje. Odabir imena se od davnina nadahnjivao političkim i drugim aktualnim prilikama. Ime predstavlja simbol, alegoriju, poruku, ironiju, Ono je gotovo uvijek identificiralo, odnosno promicalo kritiku određene politike. Ime mesopusta je jedna od izuzetno važnih stavki novljanskog mesopusta (Blažević, 2012).

Slika 12. – Odabir imena mesopusta[12]

4.6. Mesopusna nedjelja

Pripremanje za mesopusnu nedilju, u svakoj novljanskoj obitelji, traje jedan tjedan. Od djece do pradjedova, svi su svježe oprani, obrijani, ošišani. Svi znaju kako će biti viđeni na Placi jer je *mesopusna nedilja* najveći novljanski blagdan. U rano jutro u nedjelju, žuri se na Placu i pod Travicu kako bi svatko tko nije bio na *kršćenju*, vidio ime mesopusta. Tijekom noći, picimorti su na bijelom kartonu krasopisom napisali mesopustovo „krsno ime". To se ime zakvači za prsa iznad desne ruke koja drži cigaretu. Iza *vele maše*, na Placu izlaze mesopustari (Blažević, 2012).

I u mesopustariji se odvijaju posljednja „glancanja". Advitor i kapetani paze da je sve spremno za „veliku paradu". Oko 11 sati se čuje mesopusna muzika daleko od *Prezidića*. Dok se povorka približava Placi, muzika postaje svečanija, a na kraju ulice Krasa mogu se vidjeti mesopustarski kapetani, advitor se nalazi u sredini, a iza nih dolazi bandiraš koji nosi hrvatsku zastavu. Mesopustari su raspoređeni i s lijeve i s desne strane, dok se u sredini nalazi magaziner koji nosi bocunić (Blažević, 2012).

[12] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Tijekom izlaska na Placu, mesopustari šire svečanu formaciju te svečanom *zogom* dolaze ispred općine. Raspoređeni su u dva reda, a svaki se red nalazi iza svog kapetana. U srednjem su redu advitor, *bandiraš* iza njega, a na kraju se nalazi magaziner. Ispred gradskih vrata su mesopustari postavljeni na način da gledaju u njih, a dva kapetana stoje ispred Gradskih vrata kako bi započeli pozdravljanje. Advitor prekida muziku uzvikom *„Pozor"*. *Baticun t*aje takt, a kada dođe završetak *zoge*, zamjenjuje bočni pokret ruke, a batica ostaje u gornjem poožaju (Blažević, 2012).

Kapetani pozdravljaju institucije Grada, gradonačelnika, predsjednika Gradskog vijeća i sve zaposlene u gradskoj upravi. Nakon što pozdrave Grad, križaju se uz *zogu* te jedan red mesopustara naizmjenično prolazi kroz drugi red te uz pratnju muzike odlaze do Travice. Kada dođu ispod Travice, mesopustari se okreću prema mesopustu na način da ga gledaju licem (Blažević, 2012).

Slika 13. – Mesopustari pozdravljaju Grad Novi Vinodolski[13]

[13] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Ispod *Travice*, kapetani stoje jedan do drugoga na način da su okrenuti prema mesopustarima, a mesopusta pozdravljaju riječima: *„Ovdje ćemo pozdraviti našeg mesopusta _____ u Novom, s jednom narodnom mužikon polak običaja i navade stare!“*. Ukoliko je i umiješen i mesopust malih mesopustara, i on se pozdravlja. Mali je mesopust posjednut na balkon *„Srićine kuće“* ili je obješen na koprivić (Blažević, 2012).

Križanje se opet obavlja ispod *Travice* te se muzikom ide preko Place prema Korzu. Od tamo se počinje pozdravljati i građanstvo. Trima *zogama* i s dva pozdrava, mesopustari pozdravljaju kuće. Kapetan prvo pozdravlja obitelj riječima *„Ovdje ćemo pozdraviti familiju (prezime) u Novom, s jednom narodnom mužikon polak običaja i navade stareee!“*, a potom, jednako, i glavu kuće. Ukoliko u kući koja se pozdravlja živi mesopustar, pjevač kola ili pisac žitka, pozdravlja treći put: *„Ovdje ćemo pozdraviti našega mesopustarskoga druge (ime i prezime) u Novom, s jednom narodnom mužikom polak običaja i navade stareee!“*. Mesopustari kuće pozdravljaju prema dogovorenom smjeru kretanja te se strogo pazi da ne zaboravi pozdraviti koju kuću budući da to predstavlja veliku uvredu (Blažević, 2012).

4.6.1. Mesopusna nedjelja poslijepodne

Mesopustari pozdravljaju, a djevojke se spremaju za igranje novljanskog kola. Posao koji je najsvečaniji je pokrivanje bijeloga poštirkanoga novljanskoga rubca. Iz tog se razloga, nakon što se odjene nošnja, na pokrivanje odlazi kod žena koje su u tome izvanredne. Oko 1000 ženskih nošnji je u privatnom vlasništvu, te se stoga godinama na mesopusnu nedjelju igra „šaro“ kolo u kojemu se mogu vidjeti sve novljanske narodne nošnje. To u prošlosti nije bio slučaj. Kako bi rezervirale svoje mjesto za gledanje kola, bake su rabile stolice, drvene *kasuniće* koje bi postavile uz kuće na Placi (Blažević, 2012).

Oko 15 sati, Placa je puna djevojaka i žena u nošnjama, a iz Male se sale može čuti uštimavanje *pivačkih glasova*. U 17 sati kolu se pridružuju i mesopustari, u sredini kola nalaze im se instrumenti, a svaki je mesopustar ispod ruke uhvatio jednu djevojku. Poslije njih, kola se hvataju i gledatelji (Blažević, 2012).

Slika 14. – Igranje novljanskog kola na Placi[14]

4.7. Mesopusni ponedjeljak

Mesopust se nalazi *„v' rešti"* (u zatvoru). Mesopustari se ujutro sastaju u *mesopustariji*, a advitor napravi redoslijed za *„sira, putra, masla, jaja"*. U prošlosti se po gradu sakupljala milostinja u naturi. Svaka je kuća dala ono što je imala, jaja, *muke* (brašna), cukra (šećera), masti, masla. Tijekom pobiranja se pjeva pjesma: *„Mene j' zabolela glava, po Novomu pobirajuć jaja, na vedrini čekajuć dragana…"*. (Blažević, 2012). Danas ta natura nije toliko važna kao u prošlosti. Budući da je narastao te stoga mesopustari pobiru jaja do podne, a onda se ponovno uzimaju u ruke instrumenti te se pozdravlja *Pod sveti Mikulj*, *Kalvariju* i *Mikulju* (Blažević, 2012).

Dok mesopustari pozdravljaju, djevojke su u nošnjama, ponekad s crvenim kurdelama, pokrivene rupcem i spremne za *„črljeno kolo"* oko 15 i 30. Iza 17 sati, kolu se pridružuju i mesopustari te se kolo tako igra do mraka. Nakon što pjevači kola postanu umorni od pjevanja, zogom se prekida kolo, a mesopustari obilaze grad tri puta bez mesopusta koji je u zatvoru. U ponoć se mesopust vadi iz zatvora i stavlja se na Travicu (Blažević, 2012).

[14] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

Slika 15. – Pivači novljanskog kola pjevaju dok se igra kolo[15]

4.8. Mesopusni utorak

Na rano jutro, mesopust osvane na *Travici* s velikim kolačem na prsima. U 10 sati, mesopustari izlaze preko Place kako bi još jedanput pozdravili. Dok traje pozdravljanje, mora se pripremiti i otimariti konja ili magarca, pripremiti kočija kako bi se mogla ukrasiti bršljanom (Blažević, 2012).

Na Placi oko 15 sati sve vrvi nošnjama, rupcima, a kočijaš i kočija također dolaze. Čekaju se *pivači* i *sopilaši*. Kolo mora početi u 15 i 30 kako bi se razigralo do čitanja žitka (Blažević, 2012). Kada započne kolo, kočijaš uzima *korbač*, odnosno bič, udari njime dva tri puta po zraku te se potom uputi po odvjetnika u njegovu kuću. Kada odvjetnik sjedne u kočiju, njih se dvojica upute „auditoru“ (sudcu), potom k mandatoru te odlaze prema Placi (Blažević, 2012). Iza 16 sati su mesopustari spremni prekinuti kolo. Potom, u kočiju sjedaju auditor, odvjetnik i mandatar te se voze Placom kako bi došli do kola. Iza njih se nalaze mesopustovi ožalošćeni roditelji, a mesopustari tuku svečanu *zogu*. Kada se pjevača u kolu od buke više ne može čuti, tada se kolo prekida. Mesopustari počinju tući brzu *zogu* kada kočija prođe pored stola za čitanje žitka. Tada, u isto to vrijeme, picimorti otkidaju komade mesopustova kolača i bacaju ga među publiku. Nakon što su pobacali komade kolača, spuštaju mesopusta s Travice te ga

[15] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

posjedaju za stol za kojim se čita žitak (Blažević, 2012). Osuđeni mesopust sjedi na kraju kamenog stola te gleda prema Starom gradu. Majka i otac sjede iza mesopusta te plaču i grde onoga tko im je osudio sina. Na kameni stol prvi odlaze prvi i drugi kapetan. Oni mesopusta pozdravljaju dva puta. Ovo su riječi kojima prvi kapetan pozdravlja: *„Ovdje ćemo pozdraviti našega mesopusta _____ u Novome, sa jednom narodnom mužikom polak običaja i navade stareee!“*. Zoge se tuku tri puta dok mesopustari ne dobiju znak da muzika prestane. Potom kreće pozdravljanje drugog kapetana koji mesopusta pozdravlja riječima: *„Ovdje ćemo pozdraviti našega mesopustarskoga druga _____ u Novom, s jednom narodnom mužikom polak običaja i navade stareee!“* (Blažević, 2012).

Nakon što se završi s pozdravljanjem, na stol se penje auditor (sudac). Odjeven je u frak i hlače crne boje, bijelu košulju i ima leptir mašnu također crne boje. Prsluk nosi na košulju. Na fraku mu se nalaze časničke epolete zlatne boje, a preko lijevog bijeli veo za svečane prilike (Blažević, 2012). Nadalje, ima bijelu *šipenicu* ili list broskve u džepiću te bijele rukavice. Sudačka sablja, *demeškinja*, visi mu s lijeve strane za pojasom. Kapa koju auditor nosi na glavi je sudačka kapa koja na lijevoj strani ima zlatni nakit, a na vrhu nakit od perja (Blažević, 2012).

Slika 16. – Suđenje mesopustu[16]

Prije svega, prvi auditorov posao je desnom rukom izvaditi, odnosno isukat sablju kako bi mogao pozdraviti. Poslije pozdrava se čita žitak koji je pisan u novljanskom govoru u osmercu,

[16] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

a dva se stiha u kitici rimuju. Nakon toga, kreću pozdravi, a pozdravlja se od državnog vrha do gradonačelnika i gradskih vlasti. Potom se kreće na osudu mesopustu (Blažević, 2012).

Budući da su optužbe mesopustu vrlo teške, kako bi sve bilo demokratski, auditor (sudac) poziva mesopustova branitelja, odnosno odvjetnika (fiškala). Mater i otac mesopustov pokušavaju auditora i odvjetnika podmititi, u ruke im gurajući plave koverte ili lažni novac (najčešće stranu valutu) i to je aspekt koji stvara opći dojam podmitljivosti pravne države (Blažević, 2012).

Odvjetnik je odjeven u tradicionalnu monduru, odnosno u frak, hlače, prsluk i cilindar crne boje. Nosi crnu leptir mašnu te bijelu *šipenicu* u džepiću fraka te rukavice bijele boje. Jednako kao odvjetnik, odjeven je i pisac žitka, odnosno mandator. Mandator tijekom osude sjedi u kočiji i pozorno prati što se čita. Odvjetnik otklanja odgovornost mesopustovu riječima: *„Njega treba za pravicu, posist na Travicu.“* (Blažević, 2012).

Tijekom suđenja se mogu čuti teške riječi između auditora i odvjetnika. Kako osuda dalje ide, odvjetnika se izbacuje sa stola, a potom on nema drugog izbora nego poljubiti mesopusta te cilindrom pozdraviti publiku uz riječi*: „Časno mu se odužimo, Čistu sredu sprogodimo. Zač slamnato j' to čeljade, tvoj podanik Novi Grade“* (Blažević, 2012). Nakon toga, auditor ostaje sam na stolu te čita Oporuku i nasljednicima dijeli ostavštinu koju im je mesopust ostavio. Najčešći nasljednici mesopustove ostavštine su otac, majka, gradske vlasti, pučanstvo. Uz njih, česti su nasljednici i sudac, odvjetnik, mandator, auditor, kapetani, mesopustari, pjevači, picimiroti (Blažević, 2012).

Nakon što se imovina podijelila, sudac se obraća sablji prije negoli odrubi mesopustu glavu i to riječima: *„Mesopuste, glavu gori, da te slavni sud umori. Demeškinjo, čuvaj slavu, odrubi mu šupu glavu.“* (Blažević, 2012). Majka i otac mesopusta plaču na sav glas te špotaju ne birajući riječi, a mesopustari tuku brzu *zogu*, a picimorti nose mesopusta prema Starom gradu (Blažević, 2012).

Poslije toga, mesopustari opet odlaze obići grad tri puta. No, kako ne bi ometali kolo, mesopustari odlaze kroz Stari grad do Malih vrata. Treći obilazak, mesopustari dolaze bez muzike te se hvataju u kolo. Picimorti odvode mesopusta na nepoznato mjesto kako bi ga pripremili za sutrašnji sprovod (Blažević, 2012).

Nakon zalaska sunca, kolo je sve veće, a nakon što se u kolo ulove mesopustari i publika, što označuje početak pjevanja *ćurumbela*. Nakon završetka pjevanja ćurumbele i plesanjem kola,

zapjeva se pjesma *„Došla j' doba da idemo doma“*. Nakon toga, mesopustari se hvataju instrumenata, prekidaju kolo te opet obilaze grad tri puta, a za njima idu djevojke u nošnjama (Blažević, 2012).

4.9. Srijeda mesopusna „Čista srijeda“ – Pepelnica

Sprovod je mesopusta na Pepelnicu, odnosno dan poslije žitka. Ujutro se sve priprema za sprovod. Picimorti su mesopusta polegli na drvene stube. Stube su ukrašene bršljanom te će ga na tim stubama, četvero picimorta nositi na *„Zatrep“*. Picimorti su odjeveni u frakove ili odijela crne boje a, a nose košulje i rukavice bijele boje. Oko vrata imaju crnu leptir mašnu, a na glavi crne cilindre (Blažević, 2012). Svaki picimort s prednje strane cilindra ima napisana dva slova crne boje koja daju riječ PI-CI-MO-RT. Picimortu koji je prvi slijeva na cilindru piše „PI“, picimortu s desne strane „CI“, posljednjem s lijeve strane „MO“ i desnom „RT“. Picimorti okolo nadlaktice s lijeve strane nose zavezani juteni fijok s kojim pokazuju kako žaluju za mesopustom (Blažević, 2012).

Juteni fijok nosi i ostatak sprovoda, osim mesopustara čiji čelnici, odnosno auditor i kapetan, nose traku crnog tila, a na stijegu zastave bandiraš nosi crni fijok. To označava znak žalosti za mesopustom (Blažević, 2012).

Oko 13 sati, na Placi se polako počinju okupljati ljudi za sprovod. Lažni su svećenici odjeveni u mezulanke crne boje te ženske bijele podsuknje. Papirnate mitre koje su u većini slučajeva napravljene kartona, nose na glavi. Popovima nose noćne posude (*vrčine* – škropilice) ili boce i bocuniće s vinom (Blažević, 2012). Iza njih se nalaze lažne koludrice, odnosno žene i djeca koji su obučeni u popove (Blažević, 2012). Iza 13 sati se na Placi nalazi mnoštvo svijeta, a svatko u znak žalosti ima već ranije spomenutu jutenu traku (Blažević, 2012).

Slika 17. – Mesopust odlazi na spaljivanje[17]

Oko 14 sati, dolaze mesopustari koji sviraju *zogu* za sprovod koja je najsporija te grad obilaze tri puta. Mesopustari grad obilaze dva puta bez mesopusta, a treći ga put picimorti nose polegnutog mesopusta na drvenim stubama koje su okićene bršljanom. Picimorti nose mesopusta ispred mesopustara (Blažević, 2012). Kada se mesopustari pojave na Placi četvrti put, idu prema koprivićuu preko Place uz kaštel. Kada dođu do koprivića, picimorti i mesopustari se oko njega zavrte tri puta te se preko Place upute na Korzo. Na Korzu ih čeka kočija s auditorom, odvjetnikom, mandatorom i kočijašem što označava početak pogrebne povorke (Blažević, 2012).

Na čelu pogrebne povorke nalazi se kočija iza koje idu picimorti koji nose mesopusta. Iza picimorta idu mesopustari, iza njih popovi, a iza popova koludrice. Iza koludrica idu *pivači od kola* te građani Novog Vinodolskog (Blažević, 2012).

Magistralom idu do Zatrepa. Kod autobusnog kolodvora, svakome se mesopustaru, s njegove lijeve strane pridružuje ili njegova djevojka ili djevojka koju će pozvati na *mesopustarsku vičeru*. Djevojke od advitora na svoje glave stavljaju njihove kape, djevojke od kapetana kapetansku kapu, a djevojke od mesopustara, rapčince (Blažević, 2012). Mesopust se od 1966. godine pali na Artu na uzidanoj kamenoj lomači. Dok picimorti vade slamu mesopustu, mesopustari udaraju najbržu zogu bez prestanka sve dok se lomača ne pripremi za spaljivanje

[17] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

(Blažević, 2012). Prvi uz mesopustovu slamu stanu kapitani koji ga kao i dan ranije, na Placi, pozdrave dva puta, a potom na lomaču dolazi mandator i čita „Pogrebac“, odnosno posmrtni govor (Blažević, 2012).

4.9.1. Pogrebac

Kao i žitak, i „Pogrebac“ je napisan u osmercu. On je kratak i jasan, a u njemu se pronalazi krivca za spaljivanje mesopusta te se predviđa na koju će stranu krenuti dim. Staro narodno vjerovanje govori da, ukoliko se dim okrene prema moru, biti će ribe, ako se okrene ka polju će bit dobra ljetina, a ako se pak, okrene prema gradu, slijedi poučak za vladare grada (Blažević, 2012). Zadnje riječi rastanka od mesopusta glase: *„Da bog da, si' š njin zgoreli, ki ne štuju, ' adet ' veli“*. Picimorti na kraju zapale slamu, mesopustari *tuku zogu*, a u plamen se bacaju trake i juteni fijok (Blažević, 2012).

5. ŽITAK KAO DIO PUČKE DRAME

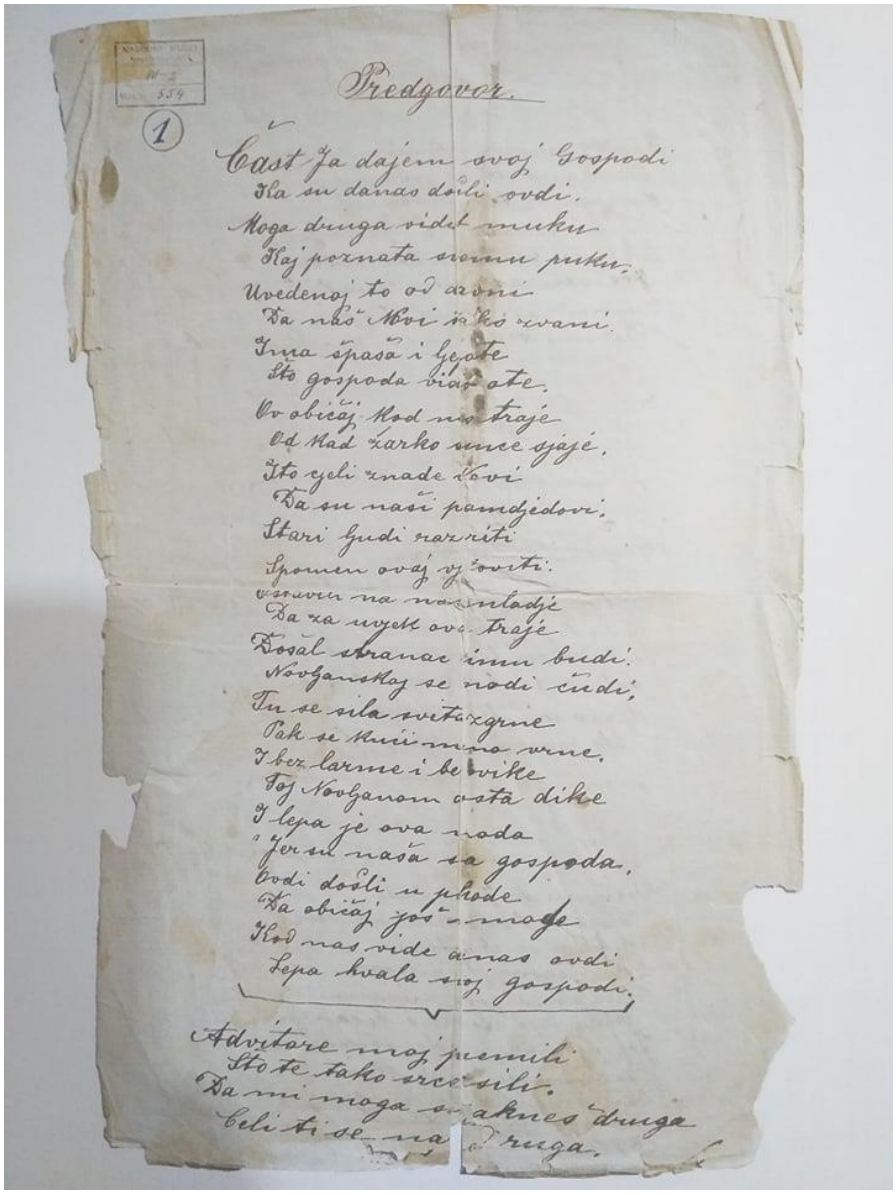
Žitak označava mesopustovo suđenje. To je djelo u stihovima u kojemu se nalazi parnica i osuda, ali i samo suđenje. To je dio pučke drame čiji su glavni akteri auditor (sudac) koji mesopusta tuži te odvjetnik koji je zapravo branitelj mesopusta. Odvjetnik na suđenju gubi, a mesopust biva osuđen od strane auditora koji mu sabljom odrubi glavu (Blažević, 2012).

Žitak je zapravo ljetopis, odnosno životopis mesopusta. Govori o prošloj godini u kojoj će za sve loše stvari biti kriv mesopust. Prikazati će se loši događaji, negativne stvari. To je ironični ljetopis, mjesna, kritika događaja i karaktera, grada te šire okolice (Blažević, 2012). Najstariji poznati rukopisi spisa osude mesopusta datiraju iz 1877. godine, a naslovljeni su kao „Dopis mesopustovog zločestog ponašanja“. Nadalje, žitak se spominje 4. veljače 1893. godine u molbi mesopustara kojom mesopustari traže dozvolu za „vršenje običaja“. Osuda mesopusta poznata je kao šentencija odnosno, sentenca. U svezi za željom za očuvanjem narodnih običaja, 1997. godine izdana je zbirka žitaka naziva „Novljanski žitak 1862.-1996.“ s 95 žitaka koji su se uspjeli sačuvati (Blažević, 2012). Zbirka je narodu dala uvid u sačuvane rukopise te stare žitke. Pisan je u osmercu, s rimama a-a, u novljanskoj čakavštini. Međutim, često su uvodni dijelovi žitka, odvjetnikov tekst na štokavštini. Tako se naglašava „težina i ozbiljnost“ napisanoga, „važnost i učenost“ sudionika drame. Tradicionalno, se sastoji od četiri dijela (Blažević, 2012):

1. Uvod- predgovor
2. Optužnica
3. Rasprava- dijalog auditora i odvjetnika
4. Oporuka poslije koje slijedi spaljivanje mesopusta

Nadalje, na krštenju se mesopustu pridaje ime koje označava porugu nečeg lošeg, a najčešće je političkog karaktera. Žitak je stoga jedinstvena prilika kako bi se netko ili nešto javno prozvalo, odnosno iskritiziralo metaforom, ironijom ili ruganjem. (Blažević, 2012).

Slika 18. – Najstariji sačuvani original žitka pisan rukom iz 1862. godine[18]

[18] Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*

Slika 19. – Žitak iz 2020. godine[19]

Složil: **Velibor Velo Topolovec**

ŽITAK MESOPUSTA

"MEMO"

25. febrara, leta 2020.

Auditor: **Ronald Žanić**

Odvjetnik: **Dario Stošić**

Štovani okolostojeći puče, molin mir i posluh!

Mili grade, moja diko
I najlipša moja sliko,
Va srce me pačaš moje
Običaji volin tvoje.
Veli zvonik, uličice
Lipe tvoje fijolice,
Pamet mi po tebi luta
Pišen žitak treti puta.
Deloj to va kon uživan
Va kon nikoga ne skrivan,
Sakon svoje delo pride
Da se name ne uvride.
A sad pozdrav sin na placi
Po novljanskoj toj užanci,
Novljanimi širon svita
Mi smo loza plemenita.
Od Zelande, Argentine,
Afrike i Palestine,
Do europskih državica
I sih naših susedica.
Sen narodu ki nas prati
I va Novi rado svrati,
Kon su Novog pune usta
I ki ljube mesopusta.
Pozdravih je dosta bilo
Da van ne bi dosadilo,
Treba malo začiniti
I kon rabi zapapriti.
Va svitu je vela graja
Nemirimi nikad kraja,
Sa Trumpon sad nema šale
Taj ubija generale.
Ameri su glavna meta
Od ćoravih tih raketa,
Ke po svitu sada klate
I nevine ljude mlate.
Va Engleskoj razmirice
I va dvorcu od kraljice,
Sad su tamo svađe česte
Zavladale su neveste.

Njemačka je dojilica
Tamo vlada Merkelica,
Gredu tamo čudni fanti
Ona misli emigranti.
Još nas ništo ne veseli
Grije nan se planet celi,
Ledenjakon potop veli
Australci su zgoreli.
Kad se, se to skupa zbroji
Dobro zemlja i postoji,
Pačamo va ča nesmimo
Dok si skupa ne zgorimo.
A sad s malo manje loma
Gremo malo bliže doma,
Ča se va Hrvackoj svira
I ki ovdi koga bira.
Kolinda sej pohuzala
Zokija nan pripeljala,
Nikon tuga, nikon srića
Imamo Milanovića.
Kad se skupa se pobriji
Ovdi žive kauboji,
Pa je valjda i va modi
Da državu šerif vodi.
Oleg nan je još va Vladi
Dok su drugi ki zna kadi,
Plenković ga ne tangira
Njega to baš ne sekira.
Obilaznica ga čeka
A i lukobran nan šteka,
Lipo delaj to do kraja
I sačuvaj svoje jaja.
A od našeg drevnog Grada
Samoj ovdi još fasada,
Gradu nan se spravlja sprovod
Prodali smo i Vodovod.
Iskat ćemo svoju sreću
Va govnimi i va smeću,
Črno nan se opet piše
Ako nan se naš Grad zbriše.

Va Kašteluj loša klima
I nereda totu ima,
Tu su gori veli klani
Niki s nikin ne divani.
A kad tata da jin gasa
Najedanput se to pasa,
Zgljedaju ko jedno telo
Jako zdravo i veselo.
Vele plani lipo rišu
Po novinah sašto pišu,
Vatrogasni dom, dvorana
Bazeni i teretana.
Obećanja, prazna priča
Za ke Novon ni pokrića,
Ostalo je malo nade
Da Evopa soldi dade.
Još tu puno rupa ima
Puno toga još se klima.
Va parku se čerga slaže
Ne ulaže se va plaže,
Ruglo velo, San Marino
Mađari nas lažu fino.
Porat celi i Garaža
Jedna vela su blamaža.
Zona nan je oranica
Zagrebačka, klackalica,
Stari grad je parkig zona
Tu se slažu bez pardona.
Još se toga tu nameće
Uz ceste se stresa smeće,
Pa umesto da se paze
Zatrpane se su staze.
Crikvice su bez pokrića
Napustila jih je srića,
Se su redon krovi pali
Samo zidi su ostali.
Jedino ča je ostalo
Ča volimo više malo,
Toj slamnato ovo telo
Ko nan vrime još ni zelo.

Za sej kriva mortadela,
Takovimi nikad dosta
Za njih niman ni oprosta.
Za Ružicuj tako bilo
Ljudin glave zamutilo,
Iako su malo pili
Va foši su završili.
Tanjaj malo dublje pala
Vatrogasce pomoć zvala,
Vili joj sad neda mira
Kad pije, da vino bira.
Još sej jedno čudo bilo
Na izletu dogodilo,
Kad „Ružica" sviton plovi
Bursač se to blagoslovi.
Samoj jedan problem mali
Tu i tamo kantrid fali,
Tun se peldun Mirić žali
On i Fume nisu stali,
Na kraju su na to spali
Va parku su marendali.

ODVJETNIK
Mene ovdi jako smeta
Mesopust je tvoja meta,
Ni on šnjimi sviton hodil
Ni se jadan još ni rodil.
I sad on još kriv ostane
Ča biraju talibane,
Ki ne znaju svoju struku
Dobre ljude za nos vuku.
Bolje sad prošeći malo
Ako tij do Novog stalo,
Do mahale malo svrati
I tun sabljun sih pomlati.
Ta njihova bedačija
Više nikome ne prija,
Po kućah se redon bere
Emil se za njimi dere.
I Vinko mi Juraš veli
Skoro pasa su mu zeli.
Bobaču je mladon bilo
Se to skupa dojadilo,
Oko njega su skakali
Si su redon na tlo pali.

AUDITOR
Po stolu se tu ciganiš

I ovoga tata braniš,
Istinu ne obilazi
Ti si isti ko Kajtazi.
Stalno nikog vraga sereš
Samo soldi da pobereš,
Vrte mi se malo slike
Da spomenen predsjednike.
Iako su dobro znali
Kuharski su ispit pali,
Juraš ni baš imal sriće
Tripice na juhu sliče,
Al ipak je dobro bilo
Kruhon se je se pojilo.
Malo gore su pasali
Mesopustari nan mali,
Dok bevande su se pile
Pole su in počrnile.
Šporhet je kriv, vela šteta
Niš od specijaliteta,
Morala su dica fino
Poć doma na čokolino.

ODVJETNIK
Daj se malo tu pripazi
Sam po sebi manje gazi,
To je lipa kunpanija
Hobi in je kuharija.
Ljudi to su od formata
Delavci su svog zanata,
A ako ča po zlu krene
Doma skuhat će in žene.
Dostaj bilo kuharije
Biloj tu i pizdarije,
Miloradu ni na diku
Da nan dela ružnu sliku.
Pun je korzo bil naroda
Njegaj zela nova moda,
Ni baš mislel ni na zeta
Kad je postal striptizeta.
I Žaninaj ovdi kvaka
Za pedeset godin braka,
Tončičeva šala mala
Poklonil muj on Maršala.

AUDITOR
Vidi njega opet sada
Zna narod ča kome spada,
Kome kakov poklon prija

Ni ih zela demencija.
Ovi naši vnuci, sini
Ki su glavni tu na bini,
Mužikanti prve klase
Mesopusta vole zna se.
Fran sad nosi i baticu
Bribirki za lizalicu,
Ivan kapetan je prvi
Se divojke redon mrvi,
A Viktor na Riku pada
Glavu zela muj Armada.
Tope , Marin, tu se muče
Kako mlađe da nauče,
Kako s curun se ofira
Dok se mali bubanj svira.
Franka to baš ne sekira
Lipo mu je dok solira,
Kabi to baš i ne paše
Jednoj crnki stalno maše.

ODVJETNIK
Pusti deških zlata vride
Kad nan ovo vrime pride,
Valje iza novog leta
Garaža je njimi sveta.
Tu se naša zoga tuče
A koj god se i zavuče,
Izidor in malo trubi
I on sada opet ljubi.
Zozo Mačak ih masira
Nino Pepi kontrolira,
Al uz vina dvi tri čaše
Deškin se to lipo paše.
Bolje da su va garaži
Nego život da se traži,
Zač okolo kad se krene
Auton se s ceste skrene.
Zoričić mi Damir plače
Da on ne zna više ča će,
Va aute on ulaže
Dino ih spod ceste slaže.

AUDITOR
Ostavi se deških malo
Tvoje vrime je pasalo,
Prevaril si ove ljude
Neka oni tebi sude.
Još je jedna ružna slika

Ki je kriv za se nedaće
Ke va gradu tu nas tlače,
Ča smetaju ljude naše
A ča dobro nikon paše.
Od Grabrove do Zagora
Se to bolje zgljedat mora,
Novi je grad kot iz bajke
Va kon sada sopu cajke.
Za se krivin ovog tata
Ki obija tuja vrata,
Ki nas ovdi opstruira
Po Novome nas nervira.
Dosta muj života bilo
Koliko sej samo pilo,
Pol grada sej udebljalo
Nase klalo velo salo.
Prije nego ča ga skratin
A vas va normalu vratin,
Dajen ovon dvi tri riči
Ki va odvjetnika sliči.
Da opravda soldih vriću
Kuj zel za ovu nesriću,
Ki dočekat neće zoru
A glasal je i za Škoru.

ODVJETNIK:
Pozdrav šaljen celon Gradu
Sin poštenin i ki kradu,
Si se skupa sada zbijmo
Mesopusta obranimo.
Pročital san knjige cele
I završil škole vele,
Stekal zvanja magistrata
Da obranin našeg brata.
Komu ovaj lupež sudi
Neznan kako se usudi,
Zamiril sej ovdi simi
Bolje stola doli dimi.
Ča ti smeta ovo vrime
Kad ne špara se ni sime,
Kad mise se naši fanti
Ovi lipi mužikanti.
Škola bi nan bila pusta
Bez vrimena mesopusta,
Spraznimo ko god još jaje
Celo leto neka traje.
Neka celi grad uzdiše
Da nan dice bude više.

AUDITOR:
Čujte ljudi čin se bavi
I živi na staroj slavi,
A u stvari j samo bista
Od vrimena komunista.
Oko struka su mu strije
A va glavi porkarije,
Va gaćah muj samo klica
A va mozgu su mu dica.
Bolje gljedaj ča sej bilo
Na izborih dogodilo,
Dok se ovdi gori plače
Saša ko peteh sad skače.
Ov put mu je lipo bilo
Se se dobro posložilo,
Dok su plavi putovali
Črljeni su zavladali.
Videt ćemo ča ki krije
Dal će nan bit kot i prije,
Nikon valjda sada prija
Tvrda kohabitacija.
Za sej kriva glava tusta
Od našega mesopusta.

ODVJETNIK:
Čaj pak tebi ludi stvore
Ke pak tebe tuku more,
Se je isto kod i prije
Novi plavo sunce grije.
Tebej briga kadi ki je
I ki s taton kafu pije,
Nek se ljudi lipo slažu
Samo neka Grad pomažu.
I neka se ne zanose
Da previše doma nose,
Zač narod ni dvorska luda
Bižat ćedu koji kuda.
Ovin gori nedan mira
Još me ništo baš sekira,
Zač toj našoj jakoj klici
Baš smetaju Predsjednici.
Velimir se snamun slaže
Da mu niki nepomaže,
Za šefa ni Dino zibran
Deškoj prekvalificiran,
Valjda će prit do tog stola
Pročelnika protokola.

AUDITOR:
Sad je malo prekipilo
Politike j dosta bilo,
Tuku oni lipe pare
A za narod baš ne mare.
Gremo oko stola dalje
Kalvarija j ovdi valje,
Prvi maj se slavi malo
Skoro ih je odpuhalo.
Vino, plahta, vetar mali
Po stenah su zakramali.
Još se tamo ništo krije
Bažok sad tekilu pije,
Limuncin i puno soli
Zač da glava tad ne boli.
Neno Vergić sad se smije
Fasada ga nova grije,
Goranu j tad srce stalo
Auto muj zažbukalo.
Punoj tu i sriće bilo
Se sej lipo završilo,
Va Šćedinah sad se štima
Predro opet zubi ima.

ODVJETNIK
Ne tuci po tujoj paši
Se su to moji pajdaši,
Ki po Novon kamo kreće
Bolje čisti svoje smeće.
Va portu je reda malo
Niš va njemu ni ostalo,
Samo dva tri vela štanda
Nautička propaganda.
Šej to doli ruglo Grada
Jedna vela maškarada,
Ka, kad krađu gostih shvati
Međusobno se pomlati.
Još je jedno malo prelo
Motoriste van je zelo,
Pa sad nakon dva tri dira
Voze se do Pavlomira.
Problema je ipak bilo
Malo se je vina pilo,
Da faulu ton doskoči
Palinkaš i pivu toči.

AUDITOR
Vinska bolest te je zela

Branitelji naša dika,
Na fešti su oni bili
Dičje dari poplašili.
Ive Polić mi se fali
Da je nastal problem mali,
Da se struka ta poveže
Kupilo sej dari teže.
Ovih dan je toga bilo
Sašta se je dogodilo,
Va Mandraču pelda vela
Tamoj more pal Prepela.
Mekina mu pomoć skače
Slovenci mu drže gaće.
Va Keptensu potres veli
Braco dela nered celi,
Punoj stakla tamo bilo
Bebicu sej raskućilo.

ODVJETNIK
Stvarnoj ovo se bez veze
Majmunu su jake teze,
Neznan više ča da mlatin
Prije nego Senj se vratin.
Se smo lipo popravili
Juraši su se vratili,
Dom smo maškar napunili
Mladu lipo obavili.
Obišli smo se pajdaše
Od ove dičine naše,
Sih sej lipo pozdravljalo
Kolo se je odigralo.
Napovidi, zeča, prelo
I opet tij dogorelo,
Od početka pa do kraja
Polak našeg običaja.
Oprosti mi ja te molin
Ti znaš dobro da te volin,
Kušnut ću te ja od srca
A ov klaun nek se prca.

OPORUKA
Sad kad smo ostali sami
Dogovor je bil med nami,
Da se ovdi ispred puka
Pročita i oporuka.
Odvjetniku sliku daje
Da se celo leto kaje,
Ča ljudimi soldi zima

A presudu sam naštima.
Ocu ostavlja zvanje
Za još bolje maškaranje,
A materi kredit mali
Kad ga vraća da ga žali.
Topolovcu dijete fine
Da ne pije aspirine,
Da ko leto još potraje
Za narodne običeje.
Žani daje forcu velu
Da dobije bitku celu,
Mažuranićevsko zdanje
Bude kulturno imanje.
Fedoru pak za Travicu
Svoju žutu kabanicu,
Zozi mačku su slaninu
Da popravi mu težinu.
Prikolicu svoju manju
Miloraduj dal Kalanju,
Da za bus ju on zakuči
Va kon vozač dečkih muči.
Povelju ostavlja Dadi
Da se kletu manje jadi,
Danku svojih malo beči
I Bartelo jedan veći.
Izidoru malo mira
Da mu veza prosperira,
Da ne pazi samo vlasi
Neka se va braku skrasi.
Advitoru našen Franu
Bribirčicu odabranu,
Kapetanun dva fudrina
Kad naleti cura fina.
Verice kej ukral lani
Deškin ki su odabrani,
Marin ,Tope i Renato
Vami gre njegovo zlato.
Nogometu da potraje
Gradsku sisu on in daje,
Vatrogascin svoje štale
Za garaže vele, male.
Pušnicu svoju va selu
Buljatu ostavlja celu,
Da oružjen on ne gruva
Dok slaninu svoju čuva.
Pivačimi pisme žvelte
Bolje nego one nulte,
Da se spoje glave lude

Da va mladoj grih ne bude.
Piškuliću našen Veli
Da odela mandat celi,
I proračun kad se kali
Za mesopust da ne fali.
Picimortun vina dosta
Da izdrže prit do mosta,
Da paze na robu svetu
Mesopust je opet kletu.
Presuda mi draga nije
Ka mora bit kot i prije,
Mojoj sablji si na meti
S ramena ti glava leti.

MALI ŽITAK:

Iako su naši fanti
Ovi mali mužikanti,
Obavili se po špranci
Sav običaj po užanci.
I njemu ću da presudin
Prije nego ća poludin,
Soldi su ga zaludili
Sa štrajkun mu presudili.
Napravil je štetu velu
I smutil je školu celu,
Niki ne zna ča će biti
Kad će razred završiti.
Ne kajen se zato sada
Ni pomogla mu ni Vlada,
Presudit ću ovoj faci
Glava leti mu po placi.

Bubanj i mužika složno udaraj!

[19] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

5.1. Autori žitka (Žitkopisci)

Autori su građani Novog Vinodolskog koji imaju dobru vještinu pisanja, a u prijašnja vremena autore su pronalazili mesopustari koji su ih nazivali žitkopiscima („mandator“- pisac mandata). Uglavnom su pisci bili radnici ili ljudi od zanata. Danas u Novom Vinodolskom žitak piše osoba najrazličitijih zanimanja. Neki su radnici, neki zanatlije, a neki doktori znanosti. Do sada je žitak napisalo 111 ljudi (Blažević, 2012).

6. NOVLJANSKO KOLO

Novljansko je kolo posebni ukras novljanskih običaja i to po broju sudionika i po načinu na koji se odvija (Sokolić-Kozarić, 1977). Novljansko kolo je staro oko 350 godina (Sokolić-Kozarić, 1977).

Kako bi se kolo počelo igrati, potrebno je da kolo sadrži „kolovođu“, natezača kola, i najvažnije, *pjevače u kolu*. Oko 15 sati *mesopusne nedjelje,* skupljaju se sudionici kola odjeveni u novljansku narodnu nošnju. U isto to vrijeme, dolaze i „pjevači kola“. Na dio Place, gdje se kolo i igra, sudionici kola dolaze točno u 15:30 uz zvuk sopila (Kabalin, 1981). Pjevači su formirani u tri ili četiri para, te se s glavnim pjevačem nalaze u krugu. Stojeći u mjestu, te pjevaju prvi strofu pjesme: *„Aj maleno, po maleno…“*. Potom pjevači započinju igrati kolo, a pjesma se nastavlja (Kabalin, 1981):

„Hajd u kolo ko j' za kolo,

U kolu smo svi jednaki

U kolu je brat do brata

Ko j se uzda taj se hvata…“

Pjesma razigra kolo, a kolo se pleše sve do sumraka (Kabalin, 1981).

Kolo ima točno određeni redoslijed ulaska. Prvi u kolo ulaze *pivači* s kojima ulaze i dvojica kolovođe, koji se brinu da ne dođe do prestanka kola. U kolo ulazi i osoba koja nosi vino i koja brine da se *pjevačima* grlo ne osuši. Svi su odjeveni u narodne nošnje. Pjevači započinju s pjesmom, a potom se kolu pridružuju kolovođe i djevojke u nošnjama (Sokolić-Kozarić, 1977). Takt kolu daje upravo *pivačeva* pjesma. Kasnije se u kolo hvataju i mještani koji su na početku samo promatrali. Kako se kolo sve više proširuje, zadaća je *pjevača* ostati u sredini kola kako bi ritam bio jednak u cijelom kolu (Sokolić-Kozarić, 1977).

Budući da novljansko kolo ima tri melodije, karakteristična su tri koraka: senjski korak, korak poskočice i arbanaški korak (Sokolić-Kozarić, 1977). Senjskim korakom započinje kolo, odnosno ide ulijevo, dva koraka unaprijed i jedan unatrag. Melodija pod kojom se izvodi senjski korak jest „Aj maleno, po maleno“. Ova je melodija u III istarskoj ljestvici, ima kadencu na II stupnju, što joj pridaje dorski karakter (Sokolić-Kozarić, 1977). Nadalje, karakterizira ju

dvodijelna i trodijelna mjera. Korak je trodijelan. *Pivač* ima pauzu od dva stiha, no iako on ima pauzu, kolo se ne prestaje kretati. Nakon senjskog koraka, započinje arbanaški korak. Arbanaški korak ima jednake korake kao i senjski, ali njihova je razlika u melodiji. Mjera arbanaškog koraka je dvodijelna, a korak trodijelni (Sokolić-Kozarić, 1977). Arbanaškim korakom kolo postaje veselije, življe, brže (Sokolić-Kozarić, 1977). Posljednja je melodija puno življa, a mijenjaju se i koraci. Kolo se kreće na način da se lijevom nogom krene ulijevo, a desna se noga prebacuje preko lijeve. Idući korak započinje na način da se lijevom nogom krene unaprijed, a desnom se korakne unatrag (Sokolić-Kozarić, 1977).

Slika 20. – Novljansko kolo[20]

[20] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

6.1. Sudionici kola

Žena pokraj žene smije igrati kolo, ali muškarcima to nije dozvoljeno. „Natezač kola“ koji regulira kolo, se nalazi na začelju. Ukoliko dođe do toga da se kolo sakupi, on ga rasteže, a ukoliko se rastegne, on olabavi da se skupi te to ovisi o dolasku i odlasku sudionika iz kola (Kabalin, 1981). Osoba koja vodi kolo je muškarac koji je snažan i razborit, a naziva se „kolovođa“. On kolo mora namjestiti po prostoru ili ga odvesti „okolo koprivića“ ili do „pred kaštel“ što opet ovisi o broju igrača u kolu (Kabalin, 1981). Glavni je zadatak kolovođe da vodi računa da kolo bude skladno (Kabalin, 1981).

Važni sudionici kola su i oni koji samo gledaju kolo, odnosno „publiku“ jer njihova prisutnost na Placi uljepšava cijeli događaj (Kabalin, 1981). U Novom Vinodolskom se kolo pleše tijekom tri dana, odnosno, *nedjelju mesopusnu*, *ponedjeljak* i *utorak mesopusni*. Tijekom ta tri dana, kolo se igra u popodnevnim satima (Kabalin, 1981).

Boje koje su osnovne na ženskoj narodnoj nošnji su bijela, crvena i plava. Prije negoli je započeo Drugi svjetski rat, u nedjelju se plesalo „bijelo kolo“, ponedjeljak „crveno kolo“, utorak „plavo kolo“. No, budući da je u ratovima uništena mnoga ženska narodna nošnja, kolo se tijekom igranja od tri dana može igrati u nošnji po želji (Kabalin, 1981).

Dok ne dođe večer, osobama u običnim, građanskim odijelima nije dozvoljeno igranje kola kako bi se poticalo na oblačenje novljanske narodne nošnje. Osobama koje su maskirane, ulazak u kolo je dozvoljen jedino pod uvjetom da svojim ponašanjem neće remetiti skladni ritam kola (Kablin, 1981). Ovisno o tome, igra li se kolo „okolo koprivića“, procjenjuje se veličina kola. Ukoliko se kolo igralo „okolo koprivića“ to pokazuje kako je u kolu bilo više sudionika, negoli je to inače slučaj. Kako dan odmiče ka večeri, „kolovođa i pivači kola“ daju dozvolu publici koja se nalazi izvan kola, da se u svojoj, civilnoj odjeći pridruže kolu. Kako večer odmiče, to je broj igrača veći. Tijekom predvečerja, kolo je najveće. Svi koji su do tada samo kolo promatrali, bili u narodnim nošnjama ili građanskoj odjeći, hvataju se u kolo (Kabalin, 1981).

Slika 21. – Sudionici novljanskog kola[21]

6.2. Pivači novljanskog kola

U novljanskom kolu najznačajniju ulogu imaju *pjevači*, a iza njih kolovođe. Bez *pivača* je kolo nezamislivo. Kako bi se mogle vršiti izmjene, *pivača* i kolovođa ima veći broj. Tijekom igranja kola, 2-3 para su angažirana, a rijetki su slučajevi kada su pjevači raspoređeni u četiri para i dva para kolovođa. Vrlo je teško postati pjevač kola. Mora se biti izuzetan pjevač koji će taj posao obavljati dostojanstveno (Sokolić-Kozarić, 1977). *Pivačke* pripreme traju dosta dugo, a započinju kada se mesopusti počnu sastajati te pripremati za *prvi mesopusni četrtak* (Sokolić-Kozarić, 1977). Velika je čast i priznanje postati pjevač novljanskog kola, a još je veće postati glavni pjevač koji započinje pjesmu te održava i mijenja ritam kola. Kriteriji za postati pjevač su vrlo visoki te je stoga biti *pivač* novljanskog kola velika čast (Sokolić-kozarić, 1977). Tijekom igranja kola, *pivači* su u središtu pažnje . Od prošlosti do danas, novljansko kolo broji 86 *pivača* i 26 kolovođa. Podatak koji je zanimljiv, jest taj kako je među novljanskim *pivačima* svoje mjesto pronašla i jedna žena, odnosno *pivačica* Kate Mažuranić-Janković Petrova. Što se

[21] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

tiče kolovođa, jedan od najistaknutijih i najdugovječnijih kolovođa novljanskoga kola jest Perica Mažuranić-Janković koji je kolo vodio 50 godina (Sokolić-Kozarić, 1977).

Slika 22. – Pivači novljanskog kola[22]

[22] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

7. NOVLJANSKA NARODNA NOŠNJA

Novljanska narodna nošnja najveće je blago koje novljanska baština posjeduje. Narodna se nošnja čuva u staroj škrinji. Upravo nošnja koju danas možemo vidjeti u Novom Vinodolskom tijekom raznih mesopusnih aktivnosti, je u 19. stoljeću predstavljala jedinstvenu odjeću cijelog Hrvatskog primorja. Izvori navode kako se nošnja iznimno malo promijenila od Vinodolskog zakonika (1288) te se ona cijeli više od bilo koje druge odjeće (Blažević, 2012). Kada se 1845. godine osnovala Čitaonica, dogovoreno je kako će ona čuvati nošnju. Čitaonica je taj posao izvrsno odradila, a kasnije ga je prenijela na KUD Ilija Dorčić (Blažević, 2012). Može biti muška ili ženska, radna ili svečana, ljetna ili zimska. U nastavku će se svaka navedena nošnja detaljnije prikazati.

7.1. Ženska narodna nošnja

Radna odjeća

Radna se odjeća naziva s*arza*. To je odjeća od crne, grube, doma tkane tkanine. Gornji dio sarze se naziva kas, a oko njega je zašivena pletena vrpca. Vrpca može biti zelena ili plava, a sa stražnje se strane spušta k pojasu. Na pojasu je uhvaćena za donji dio (mezulanka). *Sarza* je pričvršćena *maitama* (vrpce). Ispod se oblačila košulja bez ovratnika bijele boje, širokih rukava. Ispod pazuha košulja ima laticu kako ne bi ometala ruke tijekom rada (Blažević, 2012). Ukoliko je *sarza* izrađena od tanjeg platna, naziva se *sarzenica*. Tumban (platneno pokrivalo) ili mahramica (trokutna marama koja se veže na vrhu tjemena), pokrivaju glavu (Blažević, 2012).

Podsuknja koja ide skoro do poda se naziva *fris*, a nosi na prijelazu godišnjih doba. Tijelo grije bušt, odnosno prsluk. Do struka se kopča dugmadi u nizu. Preko bušta se oblači bluza, a u prošlosti se oblačila majica od bijelog platna (Blažević, 2012). Okrugli izrez bez okovratnika se nalazi oko vrata. Dublji se ušici (na prednjem i stražnjem dijelu majice) spuštaj do struka. Rukavi majice su dugački i uži, a ušicima se u zglobu ramena postiže širi rukav koji se naziva *„rukavi na pršut“*. Tijekom jake zime, fris se zamjenjuje kotigom koja je podstavljena ovčjim krznom (Blažević, 2012).

Slika 23. – Ženska narodna nošnja (radna odjeća)[23]

[23] Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*

Svečana ženska odjeća

Nosi se samo za posebne dane. Novljanski se mesopust tri dana igra u svečanoj nošnji jer je to Novljanima njihov najveći blagdan. Dijelovi svečane nošnje su *kas, mezulanka, kiklja* (podsuknja), *košulja* i *rubac* (Blažević, 2012).

Dio narodne nošnje koji ju krasi, naziva se *kas*, a to ujedno najvrjedniji dio. Iz tog se razloga čitava nošnja zove kas. Kas je se kopča s prednje strane „mušcima i kopčicama". U većini slučajeva je crna, a kako bi bila čvršća, podstava je izrađena od platna žutice. Obrubljen je vrpcom crvene boje, tzv. črljenum kurdelun. Kas je obrubljen trakom u crvenoj boji, a ima i naramenice koje su opšivene trakom, a spajaju prednju i stražnju polovicu kasa (Blažević, 2012). Uzak crni prolaz nalazi se između traka te naramenice imaju boju kurdele. Zakopčava se na prsima na kojima se nalazi fijok, odnosno mašna. Iza fijoka se utakne cvijet, kojeg sačinjavaju zelene grančice (šimšir, gora) i crveno cvijeće (karanfili). Cvijeće nikako ne smije biti umjetno. Žabice, ukras izrađen od crvene vrpce, se spuštaju stražnjom stranom. Kurdela, tzv. prhalja se spušta iz žabice ka tlu (Blažević, 2012).

Ispod kasa se nalazi košulja. Košulja je izrađena od bijele tkanine sa širokim rukavima koji su u zapešću uski, a čipkom (mrižica) bijele boje se šire prema vršcima prstiju. Suprotni je rukav isto spojen mrežicom na prednji i stražnji dio košulje (Blažević, 2012). Drelica je vratni otvor koji je također obrubljen čipkom. Košulja je od velike vrijednosti upravo iz razloga što je od ručno rađene čipke (Blažević, 2012).

Dugačka suknja crne boje zove se *mezulanka*. Na dnu ju krase dvije ili tri tajke. Tajke su porubi koji imaju zadaću produžiti mezulanku na dnu. Na dnu mezulanke, proviruje diskretna crna traka, *cimus*. *Cimus* ima i zaštitnu ulogu, štiti rub mezulanke od habanja (Blažević, 2012). Na unutarnjoj se strani nalazi vidra. Vidra je porub od jače tkanine zbog kojega se mezulanka širi. Kas ulazi u mezulanku. U struku se veže tkanica, a s desne strane se natakne bijela maramica četvrtastog oblika. Tkanica je pojas plave, smeđe i zelene boje koja završava čvorom (Blažević, 2012). Budući da u gradu više nema tkalja, tkanicu je zamijenila kurdela (Blažević, 2012).

Kiklja je podsuknja bijele boje koja je nešto kraća od mezulanke te pri dnu širi samu mezulanku. Rubovi su ukrašeni ručno rađenom čipkom (Blažević, 2012).

Bijela tkanina u obliku pravokutnika označava rubac. Rubac ima dužinu od oko 2,5 metra i širok je od 40 do 45 centimetara. Uske krajeve krasi čipka. Uloga pribadača je dobivanje željenog oblika. Ostatak rupca se s leđne strane, od vrata spušta prema struku. Rubac pridonosi

estetici narodne nošnje, a tijekom prošlosti je bilo uvredljivo, čak i kažnjivo ženi skinuti rubac s glave (Blažević, 2012).

Bati su zlatne naušnice koje spadaju u nakit koji se nosi uz nošnju. Ukoliko nema bata, nose se morčići. To su naušnice koje se nose jedino kada se nosi i narodna nošnja, one su nasljedstvo koje se dobiva od majke. Od nakita se nose koraljna ogrlica i zlatni lančić (Blažević, 2012).

Doma se pletu čarape bijele boje koje imaju uzorak, a na njih se obuvaju papuče u bijeloj boji. Njih danas više nema jer su se izrađivale kod postolara, kojih danas više nema. Stoga se obuvaju cipele na nisku petu crne boje (Blažević, 2012).

Slika 24. – Ženska narodna nošnja (svečana odjeća)[24]

Berhan je bijela nošnja u kojoj je sve bijelo. Bijeli su kas, mezulanka, kiklja, košulja i rubac. Obrubljen je trakom od pamuka, *plečićem*. Berhan je napravljen od pikea (pamučni). Obično

[24] Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola* (5.6.2020.)

su ga odijevale djevojke koje su se udavale. Mladenka je na glavi nosila krunu koja je bila izrađena od cvijeća, bisernicu (Blažević, 2012).

Slika 25. - Berhan[25]

[25] Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*

7.2. Muška narodna nošnja

Ona može biti ljetna ili zimska. Obje su nošnje obnovljene nakon Drugog svjetskog rata jer su umalo bile uništene. Zahvala za njihov obnovu se može pripisati pokojnom učitelju i ravnatelju Osnovne škole u Novom Vinodolskom, Jurju Potočnjaku (Blažević, 2012).

Ljetna nošnja

Ljetna je nošnja napravljena od bijele tkanine. Njezini su dijelovi *brageša* i *stomaja*. Košulja širokog kroja, sa širokim rukavima i *kolarinom* (okrugli ovratnik), naziva se s*tomaja*. Od vrata, preko prsiju ide prorez koji je ukrašen s dvije *tajčice*. Preko brageša se nosi stomaja, a to su hlače širokih nogavica s kisticama (resicama) (Blažević, 2012). Brageša je u struku pričvršćena vrpcom bijele boje, svitnjakom. Pojas u struku ima širinu od 10 centimetara, a naziva se praća. Sadrži male džepove te se na leđima veže. Noge krase opanci, a na glavi nose rapčinac. Rapčinac je kapa crvene boje s dinarskog područja koju krase kratke, crne rese (Blažević, 2012).

Zimska nošnja

Obnovljena je 1964. godine. Sastoji se od hlača (gaća), košulje i surke.

Hlače (gaće) su izrađene od bijelog platna, a njihove se nogavice utaknu u pletene čarape, kopice. Kopice dolaze do listova, točnije do polovice. Prema rubovima, s pojasa, u crvenoj, plavoj, crnoj i smeđoj boji, visi traka. Prednju stranu hlača, točnije pojas, krasi dvobojni ornament, vitica (Blažević, 2012).

Okrugli izrez oko vrata i bijelo platno krase košulju. Kopča se pomoću dugmeta, a rukavi su široki. Jedino je kod zapešća rukav uzak te završava manžetom (cintom) te se kopča dugmetom. U hlače se utakne košulja. Struk krasi pojas koji se naziva čemer, a kopča se na leđima (Blažević, 2012).

Surka je prsluk koji se oblači na košulju. Surka može biti crvene, plave, zelene i smeđe boje. S prednje se strane kopča žutim, metalnim pucima, tokama. Ornament krasi dno. Kada je jako hladno, na svu tu odjeću se odijeva smeđi kaputić, dolama ili dolamica. Kopča se pomoću vrpca, a ornament krasi prednju stranu. Na surci i na kapi, s lijeve se strane nosi zimzelena grančica. Noge krase opanci, odnosno pletenci ili kapičari (Blažević, 2012).

Slika 26. – Muška narodna nošnja; zimska (lijevo i desno) i ljetna (u sredini)[26]

[26] Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*

8. ČUVANJE I ODRŽAVANJE KULTURNOG NASLJEĐA NOVOG VINODOLSKOG KROZ INSTITUCIJE GRADA

Novljanski narod ima iznimno puno ljubavi prema svojim narodnim običajima koje prenose s koljena na koljeno. Svake godine, još od davne prošlosti, odvija se pučka drama u kojoj sudjeluju i mladi i stari. Kada se 1945. godine, osnovala Narodna čitaonica i knjižnica u Novom Vinodolskom imala je ulogu da podupire običaje svoga grada i da njeguje svoje običaje. To se osobito odnosi na novljansko kolo, narodne pjesme te usmeno stvaralaštvo (Blažević, 2012).

26. siječnja 1951. godine, na godišnjoj skupini čitaonice, uvidjela se potreba za osnivanjem KUD-a te da je Narodna čitaonica najbolji izbor za osnivača. Iz tog je razloga, Narodna čitaonica i knjižnica jedna od najstarijih ustanova koja se brine o novljanskom folkloru. 1949. godine, Juraj Potočnjak je počeo prikupljati dokaze kako bi se sačuvali materijali i kako bi se mogli istraživati (Blažević, 2012). 1951. godine je otvoren Narodni muzej i galerija u kojoj je formirana i etnografska zbirka u kojoj se čuvaju razni predmeti koji su se u prošlosti upotrebljavali u svakodnevnom životu, te odjeća koja se nosila svakodnevno, ali i u svečanim prigodama. To je zapravo izvorna narodna nošnja Novog Vinodolskog te sopile. Također, Muzej čuva i kotige, sarze, berhane, crvene i modre kase, ženske košulje, pokrivala, komplet muške zimske narodne nošnje koja je 1964. godine restaurirana (Blažević, 2012). Nadalje, u Muzeju se čuvaju i žici od 1914. godine. također, uz sve ovo, Muzej čuva još mnoge dijelove novljanske narodne nošnje, zapise o KUD-u te instrumente. Muzej je čak pokrenuo i inicijativu da se u gradu popiše sva narodna nošnja, no nažalost građani se nisu odazvali u tolikom broju da bi informacije bile zadovoljavajuće (Blažević, 2012).

Kako se već rečeno, 1951. godine osnovno je Kulturno umjetničko društvo „Ilija Dorčić“ koje je iste godine krenulo i djelovati. Kud djeluje već 69 godina te se uvelike zalaže i promiče čuvanje i njegovanje narodnih običaja, od pjesama, tanaca, narodnih nošnji do sopnje sopila. Iako su tijekom godina u KUD-u djelovale brojne sekcije (dramska, limena…), jedino folklor djeluje još od samog osnutka KUD-a (Blažević, 2012). KUD je tijekom svojim 69 godina djelovanja, predstavljao i dan danas predstavlja novljanske narodne običaje i tradiciju po cijelom svijetu sudjelujući na ranim smotrama folklora (Blažević, 2012). KUD je organizacija koja ima najveći doprinos u čuvanju novljanskih narodnih običaja.

Još jedna udruga koja uvelike sudjeluje u očuvanju običaja Novog Vinodolskog je Katedra čakavskog sabora „Novljansko kolo“. On je osnovan kako bi se zaštitio čakavski dijalekt, govor

te razna umjetnička, pjesnička djela pisana na čakavskom narječju. Katedra čakavskog sabora „Novljansko kolo“ osnovano je 1971. godine u Novom Vinodolskom (Blažević, 2012).

Nadalje, Centar za kulturu Grada Novog Vinodolskog, najmlađa je institucija čiji je zadatak koordiniranje svih gradskih institucija te provođenje strategije kulturnog razvoja grada (Blažević, 2012).

U sklopu Osnovne škole Ivana Mažuranića, djeluju tri sekcije koje čuvaju svoje narodne običaje. To su sopilaši, mali folklor te mali čakavci. Kroz te sekcije, osnovnoškolci uče sost sopile, pjevati i plesati, uče novljanske narodne pjesme i plesove te pišu i stvaraju vlastite uratke na novljanskoj čakavštini. Upravo iz navedenih razloga, važno je da su učitelji i profesori čvrsto povezani s institucijama grada koje se brinu o čuvanju narodnih običaja (Blažević, 2012).

Očuvanje narodnih običaja čuvaju i naši najmlađi, i to u Dječjem vrtiću „Fijolica“ u Novom Vinodolskom. Djeca dječjeg vrtića Fijolica s odgajateljicama svake godine sudjeluju u narodnim običajima svoga grada. Već duži niz godina, skupina odgajateljica u vrtiću njeguje s djecom narodne običaje te ih od najranijih dana uči o važnosti kulture te tradicije kojom njihov grad odiše. Provode razne radionice, djeca rade razne uratke o mesopustu, crtaju narodne nošnje, instrumente, događaje, mesopusta. Nadalje, svake godine, tijekom mesopusnog doba, točnije tijekom pozdravljanja, mesopustari dolaze u Dječji vrtić „Fijolica“ kako bi ga pozdravili te kako bi najmlađima predstavili običaje. To rade na način da ih upoznaju s instrumentima koje sviraju te svojom uniformom. Uz sve to, tijekom tri četvrtka kada se u gradu odvijaju običaji, djeca dječjeg vrtića maškarana odlaze u grad. Važno je napomenuti kako čitanje žitka, spaljivanje mesopusta nije samo namijenjeno za odrasle mesopustare, već se to provodi i u vrtiću gdje se čita vrtićki žitak i spaljuje vrtićki mesopust. Izuzetno je važno i pohvalno da odgajatelji Dječjeg vrtića „Fijolica“ nisu zaboravili na narodne običaje i tradiciju svoga grada te da uviđaju važnost njena očuvanja i prenošenja na mlađe generacije. Stoga je hvale vrijedno što svake godine s djecom provode mesopusne običaje na njima primjeren način.

9. ZAKLJUČAK

Grad Novi Vinodolski istinski je čuvar svojih narodnih običaja. Stari Novljani dijeljenjem vlastitih iskustava i doživljaja potiču i hrabre mlade na sudjelovanje u mesopustu te očuvanju narodnih običaja. Mesopusni običaji Novog Vinodolskog zaista su bogati i već se generacijama uspješno čuvaju i prenose. Možemo reći kako Novljani uistinu žive mesopust, stalno rade te svojim radom ne dopuštaju da se ti običaji izgube. Prenose ih i na najmlađu djecu koja su već od svoje najranije dobi uključena u mesopust preko malih mesopustara. Novljanski su običaji stvarno posebni, jedinstveni te mnogobrojni. Novljani sebično čuvaju svoje bogate običaje.

Kroz rad su se mogli vidjeti svi običaji koji se provode u Novom Vinodolskom tijekom mesopusnog vremena, a svaki je običaj detaljno prikazan s ciljem da se što dostojnije i detaljnije prikažu novljanski običaji.

Koliko Novljani zapravo drže do svojih narodnih običaja govori nam činjenica da na području Novog Vinodolskog djeluje nekoliko ustanova koje se bave očuvanjem i prenošenjem narodne baštine. To su KUD Ilija Dorčić, Katedra čakavskog sabora, „Novljansko kolo“, Mesopustarko društvo i Osnovna škola „Ivan Mažuranić“ koji s prenošenjem narodne baštine počinju već od najranije dobi tako što u odgojno-obrazovnom radu potiču djecu na sudjelovanje u mesopustu, na učenje sviranja i pjevanja novljanskih narodnih pjesama i čuvanje običaja.

Od velike je važnosti i to što su, osim osnovnoškolaca te odraslih, u mesopust uključena i djeca iz Dječjeg vrtića „Fijolica“ . Hvale je vrijedno što odgajateljice vide važnost novljanskih običaja te ih prenose na djecu. Jedino se na taj način običaji mogu sačuvati.

Običaji su ono što nas definira, što definira našu kulturu te mjesto u kojem živimo, ali i naše pretke koji su te običaje duboko ukorijenili. Nikada ne smijemo zaboraviti na naše običaje, već svi zajedno, kao zajednica moramo njegovati svoje običaje kako bi oni živjeli i u budućnosti i kako bi se naša djeca jednoga dana ponosila onime što su im njihovi preci ostavili, kao što se današnja mladež time ponosi. Nikada ne smijemo dopustiti da se korijen naših običaja iščupa, a jedino prenošenjem i življenjem običaja to ćemo i postići.

Običaji smo mi i to nikada ne smijemo zaboraviti.

10. LITERATURA

KNJIGE

1. Blažević, B. (Ur.). (2012). *Polak običaja i navade stare*. Novi Vinodolski: Katedra Čakavskog sabora „Novljansko kolo“.
2. Čubelić, T. (1970). *Usmena narodna retorika i teatrologija*. Zagreb: Zrinski Čakovec.
3. Kabalin, S. (1981). *Narodno kolo i običaji u Novom Vinodolskom*. Rijeka: Turističko društvo Novi Vinodolski.
4. Sokolić-Kozarić, J. (1977). *Pjesme novljanskog kola i druge narodne pjesme*. Novi Vinodolski: Narodna Čitaonica Novi Vinodolski
5. Sokolić-Kozarić, J. (1977). *Pivači i kolovođe novljanskog kola*. Novi Vinodolski: Narodna Čitaonica Novi Vinodolski.
6. Sokolić-Kozarić, I. (1977). *Melodije i ritam novljanskog kola*. Novi Vinodolski: Narodna Čitaonica Novi Vinodolski

ČLANCI U TISKANOM ČASOPISU

1. Hirc, D. (1993). Ženidbeni običaji u Novom. *Hrvatsko Primorje*, 203-208.

INTERNET IZVORI

1. Hrvatska enciklopedija (2001). *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*. Pristupljeno 20.5. 2020. https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20034

OSTALI IZVORI

1. Slika 1. – Mesopustari. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto 5.6.2020.
2. Slika 2. – Auditor i odvjetnik. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
3. Slika 3. – Picimorti. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
4. Slika 4. – Stari svati. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.

5. Slika 5. – Instrumenti novljanskih mesopustara. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
6. Slika 6. – Prvo napovidanje dovcen i dovican. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
7. Slika 7. – Svi sudionici Mlade mesopustove. Izvor: Facebook stranica Ružica Vinodola. Preuzeto: 5.6.2020.
8. Slika 8. – Mlada i mladoženja. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
9. Slika 9. – Drugo napovidanje dovcen i dovican. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
10. Slika 10. – Treto napovidanje dovcen i dovican. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
11. Slika 11. – Mišenje mesopusta. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
12. Slika 12. – Odabir imena mesopusta. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
13. Slika 13. – Mesopustari pozdravljaju Grad Novi Vinodolski. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
14. Slika 14. – Igranje novljanskog kola na Placi. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
15. Slika 15. – Pivači novljanskog kola pjevaju dok se igra kolo. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
16. Slika 16. – Suđenje mesopustu. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
17. Slika 17. – Mesopust odlazi na spaljivanje. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
18. Slika 18. – Najstariji sačuvani original žitka pisan rukom iz 1862. godine. Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*.
19. Slika 19. – Žitak iz 2020. godine. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.
20. Slika 20. – Novljansko kolo. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
21. Slika 21. – Sudionici novljanskog kola. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola.* Preuzeto: 5.6.2020.

22. Slika 22. – Pivači novljanskog kola. Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
23. Slika 23. – Ženska narodna nošnja (radna odjeća). Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*.
24. Slika 24. – Ženska narodna nošnja (svečana odjeća). Izvor: Facebook stranica *Ružica Vinodola*. Preuzeto: 5.6.2020.
25. Slika 25. – Berhan. Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*.
26. Slika 26. – Muška narodna nošnja, zimska (lijevo i desno) i ljetna (u sredini). Izvor: Blažević, B. (2012). *Polak običaja i navade stare*.